

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◆ Ο ΘΡΑΚΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ (Βασ. Κ. Σταθάκη) 169
- ◆ Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΓΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ (Καθηγ. Παναγ. Γ. Νικολοπούλου) 176
- ◆ Ο ΨΥΧΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΑΡΗΚΟΟΥ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΕΕΤΗΟΒΕΝ (Καθηγ. Βασ. Κουταμπέλα) 184
- ◆ ΠΩΣ ΝΑ ΣΟΥ ΨΑΛΩ ΟΠΩΣ ΤΟ ΘΕΛΩ; (Ποίημα Γ. Βερίτη) 188
- ◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ (Πανορμίτη) 189
- ◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη) 191
- ◆ Ο ΘΕΟΣ ΑΓΑΠΗ ΕΣΤΙ (Ποίημα Φιλίμ. Καπάσογλου) 193
- ◆ ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ (Καθηγητού Χρήστου Γιαμβριά) 194
- ◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Χ.Γ.) 195
- ◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ένημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.) 196
- ◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γ.) 199

ΕΤΟΣ 66ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

ΑΡΙΘ. 642

€ 0,90

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τις ἐκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Χρύσανθος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος

Ὁ Κύπρου Μακάριος Β΄

Ὁ Κασσανδρείας Εἰρηναῖος

Ἰωακείμ Γ΄ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

***

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ

Τὸ ἀληθινὸ τοῦ πρόσωπο καὶ

ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου τοῦ

***

ΔΗΜ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Κατύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 66ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

Ἄριθ. 642

Ο ΘΡΑΚΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Τὸ ἑλληνικὸ τμήμα τῆς πάλαι ποτὲ ἐνιαίας καὶ σήμερα τριχοτομημένης μεταξὺ τῶν ὁμόρων κρατῶν Θράκης ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα -μὲ ἐξαιρέση τὴν Δωδεκάνησο- διαμερίσματα τῆς πατρίδας, τὸ ὁποῖο ἐνσωματώθηκε στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπικράτεια μετὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ ἐλευθέρου κράτους καὶ τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε μὲ τὰ πρωτόκολλα τοῦ Λονδίνου 1829 - 1830 καὶ τὴν συνθήκη τῆς Κωνσταντινουπόλεως 1832 καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ σταδιακὴ ἐθνικὴ ὀλοκλήρωση.

Ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ὀλοκλήρωση, ἂν ἐξαιρέσει κανεῖς τὴν παραχώρηση τῆς Ἑπτανήσου ἀπὸ τὴν Μεγάλῃ Βρετανία τὸ 1864 ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα ἐπικῶν καὶ πολυαιμάτων ἀγῶνων τῆς φυλῆς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἀλυτρώτων ὁμοεθνῶν μας, γιὰ νὰ ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ ἰσχυρίζομεθα ὅτι ἢ ἐπιγραμματικὴ στροφὴ τοῦ «Ὑμνου στὴν Ἐλευθερία» τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ:

Ἄπὸ τὰ κόκκαλα θγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ Ἴερά
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
Χαῖρε ὦ χαῖρε ἐλευθερία,

δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα ποιητικὸ εὔρημα ἀλλὰ μία ἀδιάφουστη ἐπαναλαμβανόμενη ἱστορικὴ πραγματικότητα.

Ἡ Θράκη στὴν μακραίωνη ἱστορία τῆς ἐγνώρισε περιόδους ἀκμῆς καὶ μεγαλείου ἀλλὰ καὶ περιόδους συμφορῶν καὶ κατα-

στροφῶν ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς βαρβάρων λαῶν παλαιότερα, τῶν σταυροφόρων μετέπειτα καὶ τέλος τῶν Ὀθωμανῶν καὶ Βουλγάρων τοὺς τελευταίους αἰῶνες. Γιατὶ πράγματι ἡ Θράκη στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων στάθηκε πάντοτε σταυροδρόμι λαῶν καὶ ἰδεῶν ἀπὸ τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, ἄλλοτε σὰν μεγάλο πλουτοπαραγωγικὸ καὶ ἐμπορικὸ κέντρο καὶ ἄλλοτε σὰν σπουδαῖο στρατηγικὸ σημεῖο ἐπιδρομῶν καὶ πολέμων. Σὲ αὐτὴν τὴν διασταύρωση χερσαίων καὶ θαλασσιῶν δρόμων ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσία, τὸ στοιχεῖο ποὺ ἔπαιξε πρωταρχικὸ ρόλο εἶναι ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρας τῆς περιοχῆς, ποὺ καταμαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἀρχαιολογία καὶ τὴν λαογραφία. Ἐδῶ ἡ μήτρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ οἱ φημισμένες πόλεις -τὰ Ἀθήνηρα, ἡ Μαρώνεια, ἡ Ἀγχίαλος, ἡ Μεσημβρία, ἡ Ἀδριανούπολη, ἡ Μάδυτος- μετὰ τὴν τεράστια ἀκμὴ σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς- ἐδῶ οἱ μεγάλες μορφές τοῦ Δημοκρίτου, τοῦ Αἰσώπου καὶ τοῦ Πρωταγόρα, ἐδῶ ἡ Νέα Ρώμη καὶ τὸ κέντρο τῆς χιλιόχρονης βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐδῶ οἱ ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ μακεδονοθρακικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἡ Θράκη παλαιότερη κοιτίδα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ προηγήθηκε κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους (2000 - 800 π.Χ.) τῆς λοιπῆς Ἑλλάδας στὴν καλλιέργεια καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ βασικὰ

στοιχεία του όποιου (θρησκεία, επιστήμη, τέχνη, Μούσες, έθιμα κ.λ.π.) μεταδόθηκαν από τους Θράκες και στους έγκατεστημένους στο νότιο τμήμα της βαλκανικής Χερσονήσου Έλληνες, λόγω των βαθμιαίως αναπτυσσομένων στενωτέρων και πολλαπλών σχέσεων όπως φαίνεται από τους πολλούς κοινούς μύθους της εποχής εκείνης (μύθος του Όρφέως, του Βορέου, του Ήρακλέους, του Διομήδους, του Έμπλιου του Όρέστη και της Όρεστιάδος).

Ειδικότερα το όρφικό κήρυγμα, οι ρίζες του όποιου τοποθετούνται στην Θράκη, ενοήθηκε και έξευγενίσθηκε με την συνάντησή του με το έλληνικό πνεύμα όπως αυτό αναπτύχθηκε και διαμορφώθηκε στους επόμενους αιώνες στη Νότιο Ελλάδα, δια του όποιου αποκαθάρθηκε από πρωτόγονα στοιχεία. Είς τοῦτο συνετέλεσε και η σύνδεση του όρφισμού με τις μεγάλες έστιες της αρχαιοελληνικής ευσέδειας. Επίσης επίδραση του όρφισμού συναντάται και στο φιλοσοφικό έργο του Πυθαγόρα, του Έμπεδοκλή και αυτού του Πλάτωνος, η όποία συνεχίσθηκε μέχρι και τους νεοπλατωνικούς.

Έτσι κατά τους ιστορικούς χρόνους (800 - 400 π.Χ.) η άλληλεπίδραση του πολιτισμού των Θρακών και των λοιπών Ελλήνων έγινε έντονότερη και οδήγησε στην έξομοίωσή των. Σε αυτό συνέβαλε και η ίδρυση πολλών άποικιών των Ελλήνων της νοτίου Ελλάδος στα παράλια της Θράκης. Έξ άλλου οι βασιλείς της Θράκης συμμετείχαν στον πολιτικό βίο των ελληνικών πόλεων, συμμαχώντας ίδια με τους Αθηναίους. Οι Έλληνες άποικοι στις νέες τους πατρίδες διετήρησαν το σύστημα διοικήσεως εκείνο της μητροπόλεως των, όπως διαπιστώνεται και από τις επιγραφές, τις όποιες η αρχαιολογική σκαπάνη φέρει εις φώς.

Έκτοτε την ίδια τύχη, σε γενικές γραμμές, με την λοιπή Ελλάδα άκολούθησε η Θράκη, η όποία έλαβε μέρος και στην εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, για να άκολουθήσει μετά την μεσοβασίλειά των

διαδόχων του και των επιγόνων τους η ρωμαϊκή κατάκτηση το 72 π.Χ.

Δείγμα του ενδιαφέροντος των Ρωμαίων Αυτοκρατόρων για την Θράκη είναι και η ίδρυση νέων πόλεων για στρατηγικούς λόγους, οι όποιες έπληραν τα όνόματά τους όπως η Τραϊανούπολη και η Άδριανούπολη προς τιμήν των Αυτοκρατόρων Τραϊανού (98 - 117 μ.Χ.) και Άδριανού (117 - 138 μ.Χ.) αντίστοιχα. Επί Ρωμαιοκρατίας οι κυριότερες πόλεις της Θράκης, είτε ήσαν ελληνικές, είτε ιδρύθηκαν από τους Ρωμαίους, έλληνοκρατούντο. Ήσαν ελληνικές πολιτείες. Είχαν έκκλησία του Δήμου και Βουλή. Η ειρήνη που διήρκεσε μέχρι της εισβολής των Γότθων (376 μ.Χ.) εύνησε την ανάπτυξη των άγροτικών οικισμών ενώ στα άστικά κέντρα παρατηρείται ανάπτυξη της βιομηχανίας, της βιοτεχνίας και του έμποριου. Η ελληνική γλώσσα κυριαρχούσε νοτίως του Αΐμου, όπως αποδεικνύεται από τις επιγραφές, κυρίως στην διοίκηση, το έμπόριο, τις πολιτιστικές σχέσεις. Συνοπτικά με την έγκατάσταση σε πολλά μέρη της Θράκης Ελλήνων και από άλλες περιοχές ο έξελληνισμός της Θράκης επί Ρωμαιοκρατίας ολοκληρώθηκε. Κύριοι παράγοντες για την επικράτηση της Ελληνικής γλώσσας και του ελληνισμού γενικότερα, υπήρξε η διάδοση της ελληνικής παιδείας και τέχνης, των ελληνικών θεσμών, μέσω των άποικιών, η φιλελληνική πολιτική των Θρακών ηγεμόνων και η ενοϊκή πολιτική των Ρωμαίων αυτοκρατόρων. Χαρακτηριστική είναι φράση του Ίουλιανού περι της ελληνικότητας της Θράκης: «Οί περι την Θράκην και την Ίωνίαν κατοικούντες Ελλάδαδος έσμέν έκγονοι»*.

Μετά την ίδρυση της Κωνσταντινουπόλεως από τον Μέγα Κωνσταντίνο το 330 το κέντρο του Έλληνισμού μετατοπίζεται για πολλούς αιώνες πλέον στην Μακεδονία και στην Θράκη.

Στους αιώνες που άκολούθησαν η Θρά-

* Ν. Σοϊλεντάκη: Ιστορία του Θρακικού Έλληνισμού, Άθήνα 1990, σελ. 42.

κη υπέστη ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές ἀλλοφύλων, ὅπως τῶν Γότθων (Βουλγάρων), Ἑρούλων, Ἀβάρων. Ὁ Ἡράκλειος ἀναγκάσθηκε προκειμένου νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς συνδυασμένες εἰσβολές Ἑρούλων καὶ Ἀβάρων νὰ συνάψει εἰρήνην μὲ τοὺς Ἀβάρους. Τὸ 626 ὁμως ὁ Χαγάνος παρεσπόνδησε καὶ ἐπέδραμε στὴν Θράκη πολιορκώντας τὴν Βασιλεύουσα. Τότε συντετέθη ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος.

Τὸ 670 ἐμφανίζονται σὲ μεγάλο ἀριθμὸ οἱ Βούλγαροι στὶς ἐκβολές τοῦ Δούναβη. Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀπασχόληση τῶν Βυζαντινῶν μὲ τὶς Ἀραβικὲς ἐπιθέσεις (668 - 678) εἰσβάλλουν στὴν Δοβρουτσᾶ, τὴν ὁποία τὸ 681 ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Δ΄ ὁ Παγωνάτος παραχωρεῖ στοὺς Βουλγάρους καὶ ἀναγνωρίζει βασιλέα τους τὸν Ἀσπαρούχ. Τὴν ἀναγνώριση αὐτὴ θεωροῦν οἱ Βούλγαροι ἀφετηρία τοῦ κράτους των.

Ἐκτοτε καὶ γιὰ δέκα πέντε αἰῶνες οἱ Βούλγαροι ἀποτέλεσαν καὶ ἀποτελοῦν κατὰ διαστήματα τὴν μάχιμη ἀπειλὴ τῆς ἐλληνικῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας μὲ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές, δηώσεις καὶ σφαγές τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου.

Ὡς γνωστὸν τὸ 1204 ἡ Κωνσταντινούπολη κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους τῆς Δ΄ Σταυροφορίας, ἐξ αἰτίας τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων. Οἱ Βούλγαροι ἐκμεταλλεύθηκαν τὴν εὐκαιρία ἀπὸ τὴν κατάρρευση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας σὲ ἐπὶ μέρους ἡγεμονίες μεταξὺ τῶν Λατίνων κατακτητῶν καὶ ἐπανήλθαν στὴν Θράκη. Τὸ 1205 οἱ Βούλγαροι νίκησαν, συνέλαβαν αἰχμάλωτο τὸ Λατίνον αὐτοκράτορα Βαλδουῖνο καὶ κατέλαβαν τὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὴν Φιλιππούπολη. Ἡ σύγκρουση μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἐξακολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἔτος 1261 ἐπὶ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγου. Στὶς ἐλληνοβουλγαρικὲς ἀναμετρήσεις πέντε φορὲς ἡ Φιλιππούπολη ἄλλαξε χεῖρα μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Τὴν τελευταία φορὰ τὸ 1344 ἡ πόλη παραδόθηκε ἀπὸ τὴν Ἰωάννα ἀντιβασιλίσα λόγῳ ἀνηλικώ-

τητας τοῦ Ἰωάννου Ε΄ στὸν τσάρο Ἀλέξανδρο καὶ παρέμεινε στὴν Βουλγαρικὴ κυριαρχία ἐπὶ 18 χρόνια, μέχρις οὗ οἱ πρόκριτοι αὐτῆς ἐκάλεσαν τοὺς Τούρκους γιὰ νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους.

Οἱ Ὄθωμανοὶ ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Θράκη τὰ ἔτη 1345 - 46. Τοὺς Τούρκους τοὺς ἐχρησιμοποίησαν στὸν ἐμφύλιον πόλεμον οἱ Ἀνδρόνικος Γ΄ καὶ Καντακουζηνός. Τὸ 1349 βρισκόνταν στὴν Θράκη ὁ Σουλεϊμάν καὶ ὁ γιὸς του Ὀρχάν μὲ 20.000 στρατὸ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ποῦ ἤθελε νὰ καταλάβει τὴν Θεσσαλονίκην. Στὴν συνέχεια τὸ 1352 οἱ Ὀσμανλίδες Τούρκοι ὑπὸ τὸν Σουλεϊμάν γιὸ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Α΄ ἀφοῦ διαπεραιώθησαν στὰ παράλια τῆς Θράκης προωθήθησαν στὸ ἐσωτερικὸν καταλαμβάνοντας τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης τὶς θρακικὲς πόλεις γιὰ νὰ ὀλοκληρώσουν τὴν ἐκεῖ κατοχὴν των μέχρι τὸ ἔτος 1374. Ἐκτοτε ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἦταν ἤδη ἔρμαιο τῶν Τούρκων, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει ἡ μακρὰ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς τριχοτομήσεως τῆς Θράκης ὅπως αὐτὴ ἔχει παγιωθεῖ ἀπὸ τὸ 1920 - 23.

Ἡ κατάκτηση καὶ ἡ κατοχὴ τῆς ἐνδοχώρας τῆς Θράκης ἀπὸ τοὺς Ὄθωμανοὺς προηγήθηκε κατὰ ἓνα αἰῶνα ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς πτώσεως τῆς Βασιλίδας τῶν πόλεων τὸ 1453 καὶ τὴν πλήρη κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Στὸ διάστημα αὐτὸ οἱ συνθήκες διαβιώσεως τοῦ θρακικοῦ ἐλληνισμοῦ ὑπῆρξαν ἄθλιες. Οἱ κατακτητὲς ἐφήρμοσαν καὶ στὶς ἐπαρχίες τῆς Θράκης τὴν ἴδια τακτικὴν τὴν ὁποία εἶχαν μεταχειρισθεῖ καὶ στὰ ἄλλα διαμερίσματα τῆς ὑπὸ κατάρρευση βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἴδια τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ὁποία ἀποσκοποῦσε στὸν ἀφανισμὸ τοῦ ὑπόδουλου ἐλληνισμοῦ. Ὀμαδικὲς σφαγὲς Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ἐξανδραποδισμὸς τους καὶ πώληση των στὰ σκλαβοπάζαρα, ἀρπαγὴ καὶ λεηλασία τῶν περιουσιῶν των, βίαιοι ἐξισλαμισμοὶ, παιδομάζω-

μα ἦσαν οἱ τρόποι πού χρησιμοποίησαν ἀρχικά γιὰ τὴν ἐξόντωση τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων.

Μετὰ ὁμως ἀπὸ τὴν πτώση τῆς Πόλης ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητῆς ἀντιλαμβανόμενος μὲ τὴν πολιτικὴ ὀξυδέρκεια πού τὸν διέκρινε ὅτι ἡ τακτικὴ τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν ὑποδούλων λαῶν ἦταν εἰς βάρος τῶν συμφερόντων τοῦ ἀπέραντου κράτους του ἀπεφάσισε τὴν παροχὴ τῶν γνωστῶν προνομίων στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη.

«Ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ὁ Β΄ ὁ ὁποῖος παρεχώρησε στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη τὰ ἐν λόγῳ προνόμια, ὀρθῶς προέβλεπε ὅτι «ἡ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου» καὶ μὲ κάθε βάρβαρο καὶ ἀπάνθρωπο τρόπο ἐξόντωση τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, πού ἦταν τότε ἡ εὐκολωτέρα λύση τοῦ προβλήματος τῶν ἀνεπιθυμητῶν στοὺς κατακτητὲς ὑποδούλων χριστιανῶν, δὲν συνέφερε στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ δὲν ἐξυπηρετοῦσε τὴν πραγμάτωση τῶν μακροχρονίων καὶ μελλοντικῶν ἐπιδιώξεων της καὶ ὡς ἐκ τούτου προέκρινε αὐτός, ὡς ἐπιβεβλημένη ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων, τὴν διατήρηση τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν καὶ τὴν ὑποτυπώδη ὀργάνωσή των ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη, τὸν ὁποῖον ἀνεγνώρισε μὲ τὰ παραχωρηθέντα προνόμια καὶ ὡς Ἀρχηγὸν ὄλων τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους*». Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν προνομίων αὐτῶν, ἡ ὁποία συνεπάγετο τὴν χαλάρωση τῶν ἐξοντωτικῶν μέτρων κατὰ τῶν ὑποδούλων λαῶν μὲ τὴν νέα διοικητικὴ ὀργάνωση τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων, τὴν ἀνάπτυξη τῆς Παιδείας, τὴν νέα οἰκονομικὴ ὀργάνωση διὰ τῶν συντεχνιῶν, συνέβαλεν ἀφ' ἑνὸς στὴν οἰκονομικὴ ἀνθησις καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴν ἀναζωογόνηση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν ραγιάδων. Τὰ θετικὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς εὐμενοῦς μεταβολῆς τῆς στάσεως τῆς Πύλης ἔναντι τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν εἶχαν καὶ τίς θε-

* Ἀπόστ. Εὐθυμιάδης: «Ἡ συμβολὴ τῆς Θράκης στοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τοῦ ἔθνους», Ἀλεξανδρούπολη 2001, σελ. 71.

τικὲς ἐπιπτώσεις στὴ ζωὴ καὶ τοῦ θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

«Τὸ πλῆθος τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων, πού ἰδρύθηκαν καὶ λειτούργησαν στὴν Θράκη κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ὁ μεγάλος ἀριθμὸς λογίων, πού δίδαξαν στὰ σχολεῖα αὐτὰ καὶ προσέφεραν τὰ φῶτα τους στὴν μεγάλη προσπάθεια τῆς ἀξιοποιήσεως τῆς πνευματικῆς παραδόσεως τοῦ ἔθνους μας, μαρτυροῦν τὴν μεγάλη πνευματικὴ ἀνθησις καὶ ἀκμὴ τῆς Θράκης κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη, ἡ ὁποία ὑπῆρξε ἡ ἀφετηρία τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῶν μέχρι τότε εὐρισκομένων στὸ σκοτάδι τῆς ἀμαθείας ὑποδούλων Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς πατρίδας μας».

Ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτῶν τῶν σχολείων πού λειτούργησαν στοὺς αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Θράκη ὀνομαστὲς ἦσαν οἱ σχολεῖς Ἀδριανουπόλεως, Φιλίππουπόλεως (Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα), Ἐπιβατῶν, Στενιμάχου, Αἴνου, Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Καλλιπόλεως, Διδυμοτείχου, Ἀλεξανδρουπόλεως. Καρπὸς δὲ τῆς ἀνθήσεως τῆς Παιδείας τὴν περίοδο αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνάδειξη ἐπιφανῶν Πατριαρχῶν Θρακῶν τὴν καταγωγὴ στὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ὅπως ὁ Ἱερεμίας Β΄ ὁ ἐπονομαζόμενος Τρανὸς (1539 - 1595), ὁ ἐθνομάρτυς Κύριλλος ὁ ΣΤ΄ (1775 - 1821), ὁ Ἀρχιμανδριτῆς Θεόκλητος Πολυειδής, ὁ φλογερὸς Πρόδρομος τοῦ Ἐθνεγέρτη Ρήγα Φερραίου (17ος - 18ος αἰών), ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, ὁ σοφὸς Διδάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὴν Τουρκοκρατία.

Ἡ Θράκη ἔνεκα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἡ ὁποία ὑπῆρξε καρπὸς τῆς Παιδείας προηγήθηκε τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος στὴν ἀφύπνιση τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, αἰσθάνθηκε ὁμως, ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς της ἐντονώτερα τίς συνέπειες τῆς δουλείας σὲ ἕνα βάρβαρο Ἀσιατὴ κατακτητῆ. «Ἡ Θράκη, ἡ ὁποία κατὰ τὸ ἔτος 1361 πρώτη ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα γεύθηκε τὴν πίκρα τῆς σκλα-

βιάς και υπέστη τους διωγμούς και την μα-
νία ενός αίμοχαρούς κατακτητή, πρώτη
πάλιν έδωσε τὸ έναυσμα για τὴν ψυχικὴ
προετοιμασία τοῦ ὑπόδουλου Γένους για
τὴν ἀνάληψη πρωτοβουλιῶν και προπαρα-
σκευὴ για ἔνοπλο ἀγώνα για τὴν ἀποτίνα-
ξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ*».

“Ὅμως καθὼς ἡ Θράκη ἀνῆκε στὸ χῶρο
ὅπου ἦταν και ἡ ἔδρα τῆς Ὀθωμανικῆς
Αὐτοκρατορίας, ἡ Κωνσταντινούπολη, και
εὐρίσκετο κάτω ἀπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ
Σουλτάνου και τῆς Κυβερνήσεώς του, ἦταν
πολὺ εὐχερὲς γι’ αὐτοὺς νὰ ἀντιμετωπίσουν
μὲ τὴν στρατιωτικὴ ἰσχύ που διέθεταν κάθε
ἀπόπειρα ἐνόπλου ἐξεγέρσεως ἐκ μέρους
τῶν ὑποδούλων Θρακιωτῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ
διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους τῆς Θράκης μὲ
τὶς ἀπέραντες πεδιάδες δὲν προσέφερε τὰ
ἀπρόσιτα ὄρεινά κρησφύγετα, πρᾶγμα που
θα εὐνοοῦσε ἓνα εἶδος κλεφτοπολέμου
ὅμοιον μὲ ἐκεῖνον τὸν ὅποιον συναντοῦμε
σὲ ἄλλα ὄρεινά διαμερίσματα τῆς ὑπόδου-
λης τότε λοιπῆς Ἑλλάδας.

Παρὰ τὴν ὑπαρξὴ τόσων δυσμενῶν πα-
ραγόντων στὴν Θράκη για τὴν ἐκδήλωση
και εὐόδωση στὸν Θρακικὸ χῶρο ἐπαναστα-
τικοῦ κινήματος ἐν τούτοις και ἔνοπλες ἐξε-
γέρσεις τῶν ὑποδούλων Θρακῶν ἔλαβαν
χώρα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ
1821 σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς Θράκης,
ὅπως στὴν περιοχὴ τῆς Σωζοπόλεως στὴν
Βόρειο Θράκη, στὴν Σαμοθράκη, στὴν ἀρ-
χαία Αἶνον, στὰ Λάβαρα τοῦ Ἐβρου.

Βέβαια οἱ τοπικὲς αὐτὲς ἐξεγέρσεις τῶν
Θρακῶν που ἐκδηλώθηκαν κάτω ἀπὸ δυ-
σμενεῖς για τὴν εὐόδωσή των συνθήκες ἦσαν
ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένες σὲ ἀπο-
τυχία διότι δὲν ὑπῆρχαν στὴν περιοχὴ αὐτὴ
οἱ ἀπαιτούμενες για τὴν ἐπιτυχία εὐνοϊκὲς
ἀντικειμενικὲς προϋποθέσεις. Ὅμως ἡ ἐκ-
δηλωθεῖσα ἐνοπλὴ ἐξέγερση τῶν Θρακῶν
ἂν και δὲν εἶχε ἐπιτυχὲς στρατιωτικὸ ἀπο-
τέλεσμα, ἐν τούτοις εἶχε μεγάλο ἠθικὸ ἀντί-
κρουσμα γιατί συνέβαλε στὴν ἐνίσχυση τοῦ

ἐπαναστατικοῦ φρονήματος τῶν ἀγωνιζο-
μένων ἐλλήνων πατριωτῶν για τὴν ἀποτί-
ναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ στὶς νοτιώτερες
ἐπαρχίες τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου. Ἐξ ἄλλου
ἀπὸ στρατιωτικῆς πλευρᾶς ἡ διατήρηση
στὴν Θράκη μεγάλων στρατιωτικῶν δυνά-
μεων τῶν Τούρκων για τὴν ἄμεση καταστο-
λὴ τῶν ἐνόπλων αὐτῶν ἐξεγέρσεων τῶν
Θρακῶν και για τὴν πρόληψη ἐνδεχομένης
ἐπανεκδηλώσεώς των εἶχε ὡς συνέπεια τὴν
ἀποδυνάμωση τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τοῦ
ἀπασχολημένου στὴν ἀπόκρουση τῆς ἐπα-
ναστατικῆς ὁρμῆς τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν
στὸν Μωρητὰ και τὴν Ρούμελη. Βέβαια κατὰ
τὴν ἀνακήρυξη ὡς ἐλευθέρου και ἀνεξαρ-
τήτου τοῦ νέου ἐλληνικοῦ κράτους μὲ τὰ
πρωτόκολλα τοῦ Λονδίνου και τὴν συνθή-
κη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Θράκη κα-
θὼς και ἄλλα διαμερίσματα τοῦ Ἑλλαδικοῦ
χώρου ὅπως ἡ Ἠπειρος, ἡ Θεσσαλία και ἡ
Μακεδονία παρέμειναν ὑπὸ τὸν Ὀθωμα-
νικὸ ζυγὸ για πολλὲς δεκαετίες. Ἐν τούτοις
ἡ ἴδρυση τοῦ νέου κρατιδίου ἀπετέλεσε τὴν
ἀπαρχὴ τῆς μελλοντικῆς ἐθνικῆς ὁλοκλη-
ρώσεως.

Στὰ ἐννενηντα περίπου χρόνια τὰ ὁποῖα
μεσολάβησαν ἀπὸ τὴν ἀνακήρυξη τοῦ νέου
ἐλευθέρου ἐλληνικοῦ κράτους μέχρι τὸ 1919
- 20, ὅποτε πραγματοποιήθηκε ἡ ἐνσωμά-
τωση τῆς Δυτικῆς Θράκης στὴν ἐλληνικὴ
ἐπικράτεια, συνέβησαν πολλὰ γεγονότα, τὰ
ὁποῖα ἦσαν καθοριστικὰ για τὴν τύχη τῶν
πληθυσμῶν και τῶν ἐδαφῶν τῆς μέχρι τότε
(1878) ἐνιαίας Θράκης.

Σημαντικὲς ἐξελίξεις ἐσημειώθηκαν
στὴν περιοχὴ αὐτὴν μετὰ τὴν ἦττα τῆς
Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας στὸ ρωσο-
τουρκικὸ πόλεμο τὸ ἔτος 1878 και τὴν ὑπο-
γραφή τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου.
Οἱ βασικοὶ ὅροι τῆς συνθήκης αὐτῆς, που
στὸ κείμενό της ἀναφερόταν ὅτι δὲν ἐπρό-
κειτο περὶ τελικῆς συνθήκης, ἀλλὰ περὶ προ-
καταρκτικῶν ὄρων εἰρήνης, ἦσαν ἡ ἀναγνώ-
ριση τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Σερβίας, τοῦ
Μαυροβουνίου και τῆς Ρουμανίας και ἡ

* Ἀπόστ. Εὐθυμάδη. Αὐτόθι, σελ. 156.

Ίδρυση τῆς αὐτόνομης φόρου ὑποτελοῦς ἡγεμονίας τῆς Βουλγαρίας, τὰ σύνορα τῆς ὁποίας καθορίζονταν ἐξαιρετικῶς εὐρέα. Ἐκτὸς τῶν βουλγαρικῶν ὁρίων παρέμενε ἡ περιοχή τῆς Θράκης νοτιῶς τῆς Ροδόπης καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Πόρτο Λάγο ὑπὸ ὀθωμανικὴν πάντοτε κυριαρχίαν, ἐνῶ ἡ βόρειος Θράκη ἐνετάσσετο στὸ βουλγαρικὸ κράτος. Μὲ τις ἐδαφικὲς αὐτὲς παραχωρήσεις πρὸς τὴν Βουλγαρία, πολλὲς πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς βορείου Θράκης μὲ συντριπτικὴ πλειοψηφία ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ περιήρχοντο στὴν βουλγαρικὴ ἐπικράτεια. Ὡς μικρὴ παραχώρηση πρὸς τις ἄλλες ἐθνότητες ἡ Συνθήκη προέβλεπε ὅτι κατὰ τὴν ὀργάνωση τῆς βουλγαρικῆς ἡγεμονίας θὰ ἐλαμβάνονταν ὑπ' ὄψη τὰ συμφέροντα τῶν ἐθνοτήτων αὐτῶν στὶς περιοχὲς ποὺ ὑπῆρχε μικτὸς πληθυσμὸς. Τὸ σχέδιο τῆς Συνθήκης συνέταξε κατὰ δάση ὁ Ἰγνάτιος (πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας στὴν Κωνσταντινούπολη) σὲ συνεργασία μὲ τὸν Ρῶσο ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν Γκορτσακῶφ. Εἶναι προφανὴς ἡ πρόθεση τῆς Ρωσίας γιὰ τὴν δημιουργία τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας προκειμένου νὰ ὑπάρξει καὶ γιὰ τὴν ἴδια μέσω αὐτῆς διέξοδος στὸ Αἰγαῖο.

Ἡ μονομερὴς λύση τοῦ λεγομένου Ἀνατολικοῦ ζητήματος ἀπὸ τὴν Ρωσία καὶ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς ἐγκυμονοῦσε τὸν κίνδυνο ἀναφλέξεως ἑνὸς νέου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν συνεκλήθη στὸ Βερολῖνον τὸν Ἰούνιον τοῦ 1878 Συνέδριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, Γερμανίας, Αὐστροουγγαρίας, Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Ρωσίας καὶ Τουρκίας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βίσμαρκ ποὺ θὰ ἐπανεξέταζε τὸ πλέγμα τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Μεταξὺ τῶν ἄλλων τὰ ὁποῖα ἐθεσπίσθησαν ἀπὸ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου ἦταν ὅτι ἡ βουλγαρικὴ ἡγεμονία θὰ περιοριζόταν βορείως τοῦ Αἴμου. Μεταξὺ Αἴμου καὶ Ροδόπης θὰ ἰδρῦετο ὀθωμανικὴ ἐπαρχία αὐτοδιοικουμένη μὲ χριστιανὸ διοικητὴ (ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία). Οἱ θρακικὲς περιοχὲς νοτιῶς τῆς Ρο-

δόπης καὶ ἡ Μακεδονία θὰ παρέμεναν ὑπὸ τουρκικὴ κυριαρχία, ἀλλὰ τὸ διοικητικὸ καθεστῶς τῶν θὰ καθορίζετο ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη καὶ ὅλες τις εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις, ἐνῶ ἐγίνετο μνεία στὰ κείμενα τῆς Συνθήκης περὶ ὀριοθεσίας τῶν νέων Ἑλληνοτουρκικῶν συνόρων.

Ἡ νέα αὐτὴ ὀριοθέτηση, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1881, μετὰ ἀπὸ μακρὰ παρελκυστικὴ τακτικὴ τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἐχθρότητα τῆς Ἰταλίας, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν προσάρτηση τῆς Θεσσαλίας (πλὴν τῆς ἐπαρχίας Ἐλασσόνος) καὶ τμήματος μόνον τῆς Ἠπείρου (τῆς περιοχῆς Ἄρτας) στὴν ἑλληνικὴ Ἐπικράτεια. Μὲ τις συνθήκες αὐτὲς τὸ θρακικὸ ζήτημα βαίνει πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς μελλοντικῆς τριχοτομήσεως μεταξὺ Βουλγαρίας, Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ποὺ θὰ παγιωθεῖ τὸ 1922. Παρὰ τὴν δυσμενὴ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων μὲ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου γιὰ τις βουλγαρικὲς φιλοδοξίες, οἱ Βούλγαροι ἐπεδίωξαν συστηματικὰ στὴν συνέχεια νὰ ἰκανοποιήσουν τὰ μεγαλοϊδεατικὰ τῶν σχέδια. Ἐνα πρῶτον δῆμα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἦταν ἡ ἀπόσχιση τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Οἱ Βούλγαροι γιὰ νὰ ἐπιβληθοῦν καὶ νὰ ἐξελιχθοῦν σὲ ἰδιαίτερη ἐθνότητα μέσα στὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, ἔπρεπε πρῶτον ἀπὸ ὅλα νὰ ἀποκτήσουν αὐτοκέφαλη ἐθνικὴ τῶν Ἐκκλησία καὶ νὰ τελοῦν τὴν λατρεία στὴν ἰδικὴ τῶν γλώσσα. Ἡ ἐπιδίωξη αὐτῆ τῶν Βουλγάρων ἐνισχύθηκε ἀπὸ τοὺς Ρῶσους πανσλαβιστὲς, διότι ὅπως ἐλέχθη ἐξυπηρετοῦσε τὸν σκοπὸν τους περὶ τῆς καθόδου τῆς Ρωσίας στὶς θερμὲς θάλασσες. Οὐσιαστικὸν ρόλον γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀνεξάρτητης ἐθνικῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν Σουλτάνον ἔπαιξε πάλιν ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς στὴν Κωνσταντινούπολη. Μὲ φριμάνι, τὸ σχέδιον τοῦ ὁποίου συνέταξε ὁ ἴδιος καὶ ἔπεισε τὸν Σουλτάνον νὰ ὑπογράψῃ. Στὶς 28 Φεβρουαρίου 1870, ἀναγνωρίσθη αὐτοκέφαλος Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία μὲ θρησκευτικὸν ἡγέτην τιτλοφορούμενον

«Έξαρχο» και Σύνοδο με έδρα στην Κωνσταντινούπολη.

Βέβαια η ίδρυση της έξαρχίας είχε προηγηθεί των γεγονότων του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1878 και της συνθήκης του Βερολίνου (1881), όμως το γεγονός αυτό στην συνέχεια ήταν πολύτιμο έργαλειο για την βουλγαρική προπαγάνδα στις τουρκοκρατούμενες περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης. Από την ίδρυση της Έξαρχίας το 1870 είχε δοθεί το δικαίωμα στους Βουλγάρους να έλεγκταθούν με την μορφή εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας σε αρκετά μεγάλη περιοχή. Την περίοδο αυτήν η προσοχή της βουλγαρικής κυβέρνησης συγκεντρώνεται στην Ανατολική Ρωμυλία κυρίως, ενώ στην Μακεδονία και στην Θράκη εργάζεται η Έξαρχία όχι μόνο στο εκκλησιαστικό, αλλά και στο έθνικό και πολιτικό επίπεδο.

Όπως είναι γνωστό αυτή η ύπουλη δραστηριότητα για την αύξηση της έπιρροής στους πληθυσμούς της έξαρχικής Εκκλησίας, είχε ως συνέπεια την αντίδραση από την ελληνική πλευρά, τόσο της Εκκλησίας όσο και της Πολιτείας, που στο τέλος κατέληξε να λάβει την ένοπλη μορφή, αυτή που είναι γνωστή ως Μακεδονικός άγώνας με πεδίο συγκρούσεων κυρίως την Δυτική Μακεδονία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η

δράση των Βουλγάρων κομιτατζήδων ήταν μειωμένου ενδιαφέροντος και για την περιοχή της Θράκης, όπου και εκεί όργανώθηκαν και έδρασαν ένοπλα ελληνικά σώματα για την αποσόδηση του βουλγαρικού κινδύνου. Στην αρχή το σχέδιο της έπιτροπής των Αθηνών για την συμπαρατάση στον μακεδονικό άγώνα δέν έκάλυπτε την Θράκη. Γι' αυτό οι προξενικές και εκκλησιαστικές αρχές της Θράκης ήρθαν σε έπικοινωνία με το μακεδονικό κομιτάτο στην Αθήνα για συνεννοήσεις περί του πρακτέου. Αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών ήταν να όργανωθεί και στην περιοχή της Θράκης ένοπλος άγώνας κατά το πρότυπο του Μακεδονικού. Η δράση των Έλλήνων άγωνιστών στην Θράκη συνεχίσθηκε και μετά το 1908 (χρονολογία που θεωρείται ως λήξη του μακεδονικού άγώνα) μέχρι τους Βαλκανικούς πολέμους 1912 - 13, παρ' όλον ότι η κυβέρνηση των Αθηνών του Δημητρίου Ράλλη, με την διαλλακτική της πολιτική έναντι της Τουρκίας απαγόρευε την έξαγωγή όπλων προς τον εκεί άγωνιζόμενο ελληνισμό και ανέκαλεσε τους άξιωματικούς, που ύπηρετούσαν στα προξενεία.

(Συνεχίζεται)

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΓΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ

Β΄

Θρήνος λοιπὸν ἠκολούθησε τὴν Ἔλωσην. Θρήνος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Θρήνος εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Καὶ φόβος. Ἐξεπλάγη ἡ Εὐρώπη διότι ἔπεσεν ἡ Πόλις. Δὲν ἀνεμένετο ἡ πτώσις. Οἱ πάντες ἠλπίζον ὅτι τὰ τεῖχη ἦσαν ἰσχυρά. Μόλις προσφάτως εἶχαν ἐπισκευασθῆ. Ἄλλωστε πάντοτε τὰ τεῖχη εἶχαν προστατεύσει τὴν Πόλιν. Ἡ εὐψυχία καὶ ἡ ἀποφασιστικότης τῶν κατοίκων ἦσαν ὑψηλαί. Καὶ ὅλοι ἀνεμένον τὴν ἐπέμβασιν τῆς Παναγίας κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν μὲ ἓνα θαῦμα. Ἄλλ' ὁ Μωάμεθ εἶχεν ἀποθρασυνθῆ· διότι πλὴν τῶν ἄλλων διέβλεπεν «ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἠγεμόνες τῆς Δύσεως μάχονται μεταξύ των, ὅτι αἱ χεῖρές μας (τῶν Δυτικῶν Χριστιανῶν) ἐκηλιδώθηκαν διὰ τοῦ ἰδικοῦ μας αἵματος, ὅτι τὰ ὄπλα μας ἐμιάνησαν μὲ τὸ Χριστιανικὸν αἷμα», ὅπως γράφει ὁ Βησσαρίων. Ἄλλ' ἡ Εὐρώπη ἐφοβήθη διότι ὁ Μωάμεθ εἶχε δηλώσει ὅτι παρακαλεῖ τὸν Ἀλλάχ νὰ ζήσει, ὥστε νὰ νικήσῃ καὶ ὅτι πρόκειται νὰ ὑποτάξῃ μετὰ τὴν Νέαν καὶ τὴν παλαιὰν Ρώμην. Ἡ Πόλις εἶχεν ἀλωθῆ, ἀλλ' ἡ Εὐρώπη ἐκινδύνευε, ἐπειδὴ δὲν εἶχε προκινδυνεύσει ὑπὲρ τῆς Πόλεως. Ἡ ἄλωσις κατετρόμαξε τὴν Δύσιν, ἡ ὁποία εἶχεν ἐλπίζει εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ δὲν τὸ εἶχε συνδράμει. Ὁ Κωνσταντῖνος Ἄμαντος παρετήρησεν ὅτι δυστυχῶς τὸ τέλος τοῦ Βυζαντίου προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἐξάντλησιν ποῦ ἔφεραν οἱ ἀγῶνές του

ὑπὲρ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Ἀσίας.

Ἡ πρώτη εἰδησις τῆς Ἀλώσεως ἔφθανεν εἰς τὴν Βενετίαν τὴν 29ην Ἰουνίου 1453, ἓνα μῆνα μετὰ τὸ γεγονός, καθ' ἣν ὥραν τὸ Μέγα Συμβούλιον τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας ἐσυνεδρίαζεν, ἀπὸ ἀναφορὰς τοῦ καστελλάνου τῆς Μεθώνης καὶ τοῦ βαΐλου τῆς Χαλκίδος. Τὴν ἐπομένην ἡ Βενετία εἰδοποιούσε διὰ τὸ θλιβερὸν γεγονός τὸν πάπαν Νικόλαον τὸν Ε΄ καὶ ἡ εἰδησις ἔφθανεν εἰς τὴν Ρώμην τὴν 8ην Ἰουλίου. Θλίψις καὶ πένθος, ἀλλὰ περισσότερον ἀγωνία καὶ φόβος ἐκάλυψε τὴν Δύσιν.

Αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐσπευσε νὰ ἐκμεταλλευθῆ ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὴν Βολωνίαν Βησσαρίων καὶ μὲ ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Δόγην τῆς Βενετίας Francesco Forsari, ἀπὸ 13 Ἰουλίου 1453, νὰ τοῦ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν διὰ τὰ δραματικὰ μελλούμενα: *Δύναμαι ὁμως πλέον τώρα νὰ ζητήσω βοήθειαν ὄχι χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πολιτείας ἢ τῆς πατρίδος μου, ὅσον χάριν τῆς προστασίας καὶ τῆς τιμῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς σωτηρίας ὄλων τῶν Χριστιανῶν, τῆς διατηρήσεως τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ. Θὰ ἠδυνάμην διὰ μακρῶν νὰ ἐκθέσω τώρα τοὺς τρομεροὺς κινδύνους ποῦ ἀπειλοῦν τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ μὴ εἶπω καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Ἀντιλαμβάνομαι ὁμως ὅτι αἱ σκέψεις αὐταὶ εἶναι γνωσταὶ εἰς τὴν ὑμετέραν Σύγκλητον περισσότε-*

ρον παρά εἰς ἐμὲ καὶ θὰ εἶμαι ἰδιαιτέρως σύντομος. Δύο πράγματα ἡμποροῦν νὰ συμβοῦν. Ἡ θὰ δυνηθῆ ἡ Ὑψηλότης σου μαζί μὲ τοὺς ἄλλους τοῦ Χριστιανισμοῦ ἄρχοντας νὰ καταστείλῃ καὶ νὰ συντριψῆ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τὴν λύσαν τοῦ βαρβάρου, ὄχι μόνον διὰ τῆς ἀμύνης, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀντεπιθέσεως, ἢ ἐκεῖνος, ἀφοῦ κυριαρχήσῃ μετ' ὀλίγον καὶ τῆς ὑπολοίπου Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων μας, τῆς Μεσευρώπης καὶ τῆς Δαλματικῆς, θὰ φέρῃ καὶ τὴν Ἰταλίαν ἀκόμη πρὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου. Πιστεύω ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες θὰ κατέλθουν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐφ' ὅσον τόσον σπουδαῖα, τόσον ἀπειλητικά, τόσον φρικτὰ εἶναι τὰ γεγονότα, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. Πρὸ παντός ὅμως θὰ κατέλθουν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐφ' ὅσον κληθοῦν παρά τῆς Ὑψηλότητός σου καὶ τῆς Ἑνετικῆς Συγκλήτου, τῆς ὁποίας τόσον εἶναι τὸ κύρος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον... σὲ ἐξορκίζω, ὅπως, ἀφοῦ τέλος διευθετηθῆ ἢ ἐν Ἰταλίᾳ κατάστασις, ἀφοῦ τερματισθοῦν οἱ πόλεμοι, κατὰ τοὺς ὁποίους τόσον μακροχρόνως ἀγωνίζεσθε ἐναντίον ἀλλήλων σεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἄρχοντες, στρέψῃς τὰ βλέμματά σου πρὸς τὰ σπουδαιότερα, προσέξῃς, τὸν ἐχθρὸν προσεγγίζοντα πλήρη λύσεως πρὸς τὰ ὅρια τῆς Δύσεως καὶ καταστρέφοντα τὰ πάντα. Ποῖος εἶναι νομίζεις ὁ λόγος ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδωκε τόσην ἀλαζονείαν; Ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες μάχονται μεταξύ των, ὅτι αἱ χεῖρες μας ἐκκληιδώθηκαν διὰ τοῦ ἰδικοῦ μας αἵματος, ὅτι τὰ ὄπλα μας ἐμιάνθηκαν μὲ τὸ Χριστιανικὸν αἷμα. Αὐτῇ ἢ γνώσῃς τὸν ἕκαμε θρασύν, ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενος προσέβαλε τὴν βασιλεύουσαν τῆς Ἑλλάδος πόλιν, τὴν ἐξεπολιόρκησε, τὴν συνέτριψε, τὴν διήρπασε. Διότι ἀσφαλῶς, ἐὰν ἐγνώ-

ριζεν ὅτι ἡμεῖς, καθὼς ἀρμόζει εἰς Χριστιανούς ἡγεμόνας, λησμονήσαντες τὰς μεταξὺ μας ἐχθρότητας, ὑψοῦμεθα ὁμοιοῦντες καὶ σύμφωνοι πρὸς ἐπέκτασιν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, πίστευσέ με ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῶν ἄλλοτρίων, ἀλλὰ θὰ ἐθεώρει ὡς εὐεργεσίαν τὸ νὰ δύναται νὰ μένη ἐντὸς τῶν ἰδίων του ὁρίων.

Ἔτσι ὁ Βησσαρίων ἐπίστευε καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ὅπως ἐπίστευε καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ταρακουνήσῃ τὸν Χριστιανικὸν κόσμον τῆς Δύσεως εἰς μίαν Σταυροφορίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλά, φεῦ, ὕστερα ἀπὸ ὀλίγες δεκαετίες οὔτε λόγος θὰ γίνεταί πλέον διὰ Σταυροφορίαν τῆς Εὐρώπης. Ἡ δύναμις τῶν γεγονότων ἐπέβαλε τὴν συμβίωσιν, τὴν παραδοχὴν τοῦ κατακτητοῦ.

Ὅμως εἰς τὴν δουλεύουσαν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν πληγεῖσαν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ὁ Ἑλληνισμὸς προετοιμάζεται νὰ παραμείνῃ εἰς σκοτεινὴν δουλείαν, ποῦ τὴν ἐπιθυμεῖ σύντομον, ἀλλὰ ποῦ δυστυχῶς θὰ εἶναι μακροχρόνιος. Καὶ αὐτὴν τὴν προετοιμασίαν τὴν θεμελιώνει εἰς τὰς δυνάμεις του, πρέπει νὰ τὴν ἀντιμετωπίσῃ μόνος. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι εὐκόλον, ἀλλὰ ὁ Ἑλληνισμὸς ἔχει συνηθίσει νὰ ἀντλή ἀπὸ τὴν ἀκένωτον πηγὴν τῆς παραδόσεώς του. Ἔτσι δημιουργεῖ τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐπιβιώσεώς του.

Τρία ἔτη μόλις μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ δύο ἔτη ἀπὸ τῆς πατριαρχείας του ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου, χαράσσει τὴν προοπτικὴν τοῦ Γένους, καὶ εἰδικώτερον τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας Ὅθεν, εἰ μέλλει ποτὲ τὸ δεῖλαιον ἡμῶν Γένους τὸν ἥλιον εὐτυχέστερον ὁρᾶν

αὐτοῖς ἐπιλάμποντα, ἐξ ἡμῶν τῶν ἰερωμένων καὶ μοναχῶν ἀνατεῖλαι δεῖ τῆς πνευματικῆς ὑγείας ἀρχὴν, ἐρρωμένως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὴν τοιαύτην ἀναλαβομένων προαίρεσιν καὶ πολλὴ ἐλπίς ἐστὶν ἐπὶ τῇ θείᾳ φιλανθρωπείᾳ τὸ Γένος ἡμῶν ἅπαν παντοίως ἀναρρωσθήσεται.

Αὐτὴ ἡ ἀγωνία καὶ αὐτὴ ἡ ἐλπίδα θὰ ζῆ καὶ τρεῖς αἰῶνες ἀργότερον, ὅταν ὁ Φραγκίσκος Σκουῖφος (τὸν ΙΖ' αἰῶνα) θὰ ἐκλιπαρῆ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· Φθάνει, κριτὰ δικαιοσύνη, φθάνει. Ἔως πότε οἱ τρισάθλιοι Ἕλληνες ἔχουσι νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας καὶ μὲ ὑπερήφανον πόδα νὰ τοὺς πατῆ τὸν λαὸν ὁ βάρβαρος Θράκης; Ἔως πότε Γένος τόσον ἐνδοξον καὶ εὐγενικὸν ἔχει νὰ προσκυνᾷ ἐπάνω εἰς βασιλικὸν θρόνον ἕνα ἄθεον τουλουπάνι καὶ οἱ χώρες ἐκεῖνες εἰς τίς ὁποῖες ἀνατέλλει ὁ ὄρατός τοῦτος ἥλιος ἀπὸ ἡμῶν φεγγάρι νὰ βασιλεύωνται; Ἄ, ἐνθυμήσου σὲ παρακαλῶ πῶς εἶσαι ὄχι μόνον κριτῆς ἀμὴ καὶ πατὴρ καὶ πῶς παιδεύεις ἀμὴ δὲν θανατώνεις τὰ τέκνα σου... Ἐνθυμήσου, θεάνθρωπε Ἰησοῦ, πῶς τὸ Ἕλληρικὸν Γένος ἐστάθη τὸ πρῶτον ὅπου ἀναξε τὲς ἀγκάλες διὰ νὰ δεχθῆ τὸ θεῖόν σου Εὐαγγέλιον, τὸ πρῶτον ὅπου ἔρριξε χαμαὶ τὰ εἰδῶλα καὶ κρεμάμενον εἰς ἕνα ξύλον σὲ ἐπροσκύνησεν ὡς Θεόν, τὸ πρῶτον ὅπου ἀντεστάθη τῶν τυράννων ὅπου μὲ τόσα καὶ τόσα βάσανα ἐγύρευαν νὰ ξερριζώσουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν πίστιν καὶ ἀπὸ τὲς καρδίαις τῶν Χριστιανῶν τὸ θεῖόν σου ὄνομα... Καὶ ἀνίσως καὶ οἱ φωνές μου τοῦτες δὲν σὲ παρακινῶσιν εἰς σπλάγχθος, ἅς σὲ παρακινήσουν τὰ δάκρυα ὅπου μοῦ τρέχουν ἀπὸ τὰ ὄμματα. Καὶ ἂν δὲν φθάνουν καὶ τοῦτα, οἱ φωνές, οἱ παρακάλεσες τῶν Ἀγίων σου ὅπου ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισαθλίας Ἑλλάδος φωνάζουσι.

Φωνάζει ἀπὸ τὴν Κρήτην ἕνας Ἀνδρέας καὶ σὲ παρακαλεῖ νὰ ἐξολοθρεύσῃς τοὺς Ἀγαρηνοὺς λύκους ἀπ' ἐκεῖνο τὸ βασίλειον εἰς τὸ ὁποῖον ἐποίμανε τῆς χριστωνύμου σου ποιμνῆς τὰ πρόβατα. Φωνάζει ἀπὸ τὴν Πόλιν ἕνας Χρυσόστομος καὶ σὲ παρακαλεῖ νὰ μὴν κυριεύεται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Υἱοῦ ἐκεῖνη ἡ χώρα ὅπου μίας φορὰν ἀφιερῶθη τῆς Μητρὸς καὶ Παρθένου. Φωνάζει ἡ Αἰκατερίνα καὶ δείχνοντάς σου τὸν τροχὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἐμαρτύρησε σὲ παρακαλεῖ ὁ τροχὸς πάλιν νὰ γυρίσῃ τῆς τύχης διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Φωνάζουσι οἱ Ἰγνάτιοι ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, οἱ Πολύκαρποι ἀπὸ τὴν Σμύρνην, οἱ Διονύσιοι ἀπὸ τὲς Ἀθῆνες, οἱ Σπυρίδωνες ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ δείχνοντάς σου τοὺς λέοντας ὅπου τοὺς ἐξέσχισαν, τὲς φλόγες ὅπου τοὺς ἔκαυσαν, τὰ σίδηρα ὅπου τοὺς ἐθέρισαν ἐλπίζουσι ἀπὸ τὴν ἄκραν σου εὐσπλαγχνίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπολύτρωσιν.

Ἔτσι ὠπλισμένος ὁ Ἕλληνισμὸς ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἀλώσεως θὰ στηριχθῆ εἰς τὰς δυνάμεις του, θὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Πίστιν, θὰ ἐνδυναμωθῆ ἀπὸ τὴν Παιδείαν διὰ νὰ ἀντιπαλαίσῃ, νὰ ἀμυνθῆ καὶ ἐν τέλει νὰ ἀποδυθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεώς του.

Ὁ ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Ἄμαντος εἶχε παρατηρήσει ὅτι δυστυχῶς τὸ τέλος τοῦ Βυζαντίου προήλθεν ἀπὸ τὴν ἐξάντλησιν πού ἔφεραν οἱ ἀγῶνές του ὑπὲρ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Ἀσίας. Διὰ τοῦτο ἡ Ἄλωσις ἀποτελεῖ γεγονός Εὐρωπαϊκὸν καὶ Παγκόσμιον, Οἰκουμενικόν. «Καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ αὐτὴ ἰδέα ἀναπτύχθεισα ἐπὶ Βυζαντίου δὲν ἀπέθανε», παρατηρεῖ ὁ καθηγητῆς Διονύσιος Ζακυθινός, «μὲ τὸν θάνατον τῆς αὐτοκρατορίας... Ἡ Ἐκκλησία προ-

ρον παρά εἰς ἐμὲ καὶ θὰ εἶμαι ἰδιαιτέ-
ρως σύντομος. Δύο πράγματα ἡμπο-
ροῦν νὰ συμβοῦν. Ἡ θὰ δυνηθῆ ἡ
Ἵψηλότης σου μαζί μὲ τοὺς ἄλλους
τοῦ Χριστιανισμοῦ ἄρχοντας νὰ κατα-
στείλῃ καὶ νὰ συντριψῆ ἐν τῇ ἀρχῇ
τῆς τὴν λύσαν τοῦ βαρβάρου, ὄχι
μόνον διὰ τῆς ἀμύνης, ἀλλὰ καὶ διὰ
τῆς ἀντεπιθέσεως, ἢ ἐκεῖνος, ἀφοῦ
κυριαρχήσῃ μετ' ὀλίγον καὶ τῆς ὑπο-
λοίπου Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων μας,
τῆς Μεσευρώπης καὶ τῆς Δαλματικῆς,
θὰ φέρῃ καὶ τὴν Ἰταλίαν ἀκόμη πρὸ
τοῦ ἐσχάτου κινδύνου. Πιστεύω ὅτι οἱ
Χριστιανοὶ ἡγεμόνες θὰ κατέλθουν εἰς
τὸν ἀγῶνα, ἐφ' ὅσον τόσον σπουδαῖα,
τόσον ἀπειλητικά, τόσον φρικτὰ εἶναι
τὰ γεγονότα, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ
τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ τῆς δόξης
τοῦ Χριστοῦ. Πρὸ παντὸς ὅμως θὰ
κατέλθουν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐφ' ὅσον
κληθοῦν παρὰ τῆς Ἵψηλότητός σου
καὶ τῆς Ἑνετικῆς Συγκλήτου, τῆς
ὁποίας τόσον εἶναι τὸ κύρος. Δι' αὐ-
τὸν τὸν λόγον... σὲ ἐξορκίζω, ὅπως,
ἀφοῦ τέλος διευθετηθῆ ἡ ἐν Ἰταλίᾳ
κατάστασις, ἀφοῦ τερματισθοῦν οἱ πό-
λεμοι, κατὰ τοὺς ὁποίους τόσον μα-
νωδῶς ἀγωνίζεσθε ἐναντίον ἀλλήλων
σεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἄρχοντες, στρέψῃς
τὰ βλέμματά σου πρὸς τὰ σπουδαιό-
τερα, προσέξῃς, τὸν ἐχθρὸν προσεγ-
γίζοντα πλήρη λύσεως πρὸς τὰ ὅρια
τῆς Δύσεως καὶ καταστρέφοντα τὰ
πάντα. Ποῖος εἶναι νομίζεις ὁ λόγος ὁ
ὁποῖος τοῦ ἔδωκε τόσην ἀλαζονείαν;
Ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἡγεμό-
νες μάχονται μεταξύ των, ὅτι αἱ χεῖ-
ρές μας ἐκκληιδώθησαν διὰ τοῦ ἰδικοῦ
μας αἵματος, ὅτι τὰ ὄπλα μας ἐμιάν-
θησαν μὲ τὸ Χριστιανικὸν αἷμα. Αὐτὴ
ἡ γνῶσις τὸν ἔκαμε θρασύν, ἐπ' αὐ-
τῆς στηριζόμενος προσέβαλε τὴν βα-
σιλεύουσαν τῆς Ἑλλάδος πόλιν, τὴν
ἐξεπολιόρκησε, τὴν συνέτριψε, τὴν
διήρπασε. Διότι ἀσφαλῶς, ἐὰν ἐγνώ-

ριζεν ὅτι ἡμεῖς, καθὼς ἀρμόζει εἰς
Χριστιανοὺς ἡγεμόνας, λησμονήσαντες
τὰς μεταξύ μας ἐχθρότητας, ὑψούμε-
θα ὁμονοοῦντες καὶ σύμφωνοι πρὸς
ἐπέκτασιν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως,
πίστευσέ με ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ
ἐπετίθετο κατὰ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ
θὰ ἐθεώρει ὡς εὐεργεσίαν τὸ νὰ δύ-
ναται νὰ μένη ἐντὸς τῶν ἰδίων του
ὀρίων.

Ἔτσι ὁ Βησσαρίων ἐπίστευε καὶ μετὰ
τὴν ἄλωσιν, ὅπως ἐπίστευε καὶ πρὸ
τῆς ἀλώσεως, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ τα-
ρακουνήσῃ τὸν Χριστιανικὸν κόσμον
τῆς Δύσεως εἰς μίαν Σταυροφορίαν
διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνα-
τολῆς. Ἀλλά, φεῦ, ὕστερα ἀπὸ ὀλίγες
δεκαετίες οὔτε λόγος θὰ γίνεταί πλέον
διὰ Σταυροφορίαν τῆς Εὐρώπης. Ἡ
δύναμις τῶν γεγονότων ἐπέβαλε τὴν
συμβίωσιν, τὴν παραδοχὴν τοῦ κατα-
κτητοῦ.

Ὅμως εἰς τὴν δουλεύουσαν Κων-
σταντινούπολιν, εἰς τὴν πληγεῖσαν
Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ὁ Ἑλληνισμὸς
προετοιμάζεται νὰ παραμείνῃ εἰς σκο-
τεινὴν δουλείαν, πού τὴν ἐπιθυμεῖ
σύντομον, ἀλλὰ πού δυστυχῶς θὰ εἶ-
ναι μακροχρόνιος. Καὶ αὐτὴν τὴν προε-
τοιμασίαν τὴν θεμελιώνει εἰς τὰς δυ-
νάμεις του, πρέπει νὰ τὴν ἀντιμετω-
πίσῃ μόνος. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι εὐ-
κολον, ἀλλὰ ὁ Ἑλληνισμὸς ἔχει συνη-
θίσει νὰ ἀντλή ἀπὸ τὴν ἀκένωτον
πηγὴν τῆς παραδόσεώς του. Ἔτσι
δημιουργεῖ τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐπι-
βιώσεώς του.

Τρία ἔτη μόλις μετὰ τὴν ἄλωσιν
καὶ δύο ἔτη ἀπὸ τῆς πατριαρχείας
τοῦ ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, ἀπὸ τὸν
ναὸν τῆς Παμμακαρίστου, χαράσσει τὴν
προοπτικὴν τοῦ Γένους, καὶ εἰδικώτε-
ρον τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας
Ἔθεν, εἰ μέλλει ποτὲ τὸ δαίλιον ἡμῶν
Γένος τὸν ἥλιον εὐτυχέστερον ὁρᾶν

αὐτοῖς ἐπιλάμποντα, ἐξ ἡμῶν τῶν ἱερωμένων καὶ μοναχῶν ἀνατεῖλαι δεῖ τῆς πνευματικῆς υἰείας ἀρχὴν, ἐρρωμένως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὴν τοιαύτην ἀναλαβομένων προαίρεσιν καὶ πολλὴ ἐλπίς ἐστὶν ἐπὶ τῇ θεῖα φιλανθρωπίᾳ τὸ Γένος ἡμῶν ἅπαν παντοίως ἀναρρωσθήσεται.

Αὐτὴ ἡ ἀγωνία καὶ αὐτὴ ἡ ἐλπίδα θὰ ζῆ καὶ τρεῖς αἰῶνες ἀργότερον, ὅταν ὁ Φραγκίσκος Σκουφός (τὸν ΙΖ' αἰῶνα) θὰ ἐκλιπαρῆ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· Φθάνει, κριτὰ δικαιοσύνη, φθάνει. Ἔως πότε οἱ τρισάθλιοι Ἕλληνες ἔχουσι νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας καὶ μὲ ὑπερήφανον πόδα νὰ τοὺς πατῆ τὸν λαὸν ὁ βάρβαρος Θράκης; Ἔως πότε Γένος τόσον ἐνδοξον καὶ εὐγενικὸν ἔχει νὰ προσκυνᾷ ἐπάνω εἰς βασιλικὸν θρόνον ἕνα ἄθεον τουλουπάνι καὶ οἱ χώρες ἐκεῖνες εἰς τίς ὁποῖες ἀνατέλλει ὁ ὄρατός τοῦτος ἡλιος ἀπὸ ἡμῶν φεγγάρι νὰ βασιλεύωνται; Ἄ, ἐνθυμήσου σὲ παρακαλῶ πῶς εἶσαι ὄχι μόνον κριτῆς ἀμὴ καὶ πατῆρ καὶ πῶς παιδεύεις ἀμὴ δὲν θανατώνεις τὰ τέκνα σου... Ἐνθυμήσου, θεᾶνθρωπε Ἰησοῦ, πῶς τὸ Ἕλληρικὸν Γένος ἐστάθη τὸ πρῶτον ὅπου ἀναξε τὴν ἀγκάλην διὰ νὰ δεχθῆ τὸ θεῖόν σου Εὐαγγέλιον, τὸ πρῶτον ὅπου ἔρριξε χαμαὶ τὰ εἰδῶλα καὶ κρεμᾶμενον εἰς ἕνα ξύλον σὲ ἐπροσκύνησεν ὡς Θεόν, τὸ πρῶτον ὅπου ἀντεστάθη τῶν τυράννων ὅπου μὲ τόσα καὶ τόσα βάσανα ἐγύρευαν νὰ ξερριζώσουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν πίστιν καὶ ἀπὸ τὴν καρδίαν τῶν Χριστιανῶν τὸ θεῖόν σου ὄνομα... Καὶ ἀνίσως καὶ οἱ φωνές μου τοῦτες δὲν σὲ παρακινῶσιν εἰς σπλάγχθος, ἄς σὲ παρακινήσουν τὰ δάκρυα ὅπου μοῦ τρέχουν ἀπὸ τὰ ὄμματα. Καὶ ἂν δὲν φθάνουν καὶ τοῦτα, οἱ φωνές, οἱ παρακάλεσες τῶν Ἁγίων σου ὅπου ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισαθλίας Ἑλλάδος φωνάζουσι.

Φωνάζει ἀπὸ τὴν Κρήτην ἕνας Ἀνδρέας καὶ σὲ παρακαλεῖ νὰ ἐξολοθρεύσῃς τοὺς Ἀγαρηνοὺς λύκους ἀπ' ἐκεῖνο τὸ βασίλειον εἰς τὸ ὁποῖον ἐποίμανε τῆς χριστωνύμου σου ποιμνῆς τὰ πρόβατα. Φωνάζει ἀπὸ τὴν Πόλιν ἕνας Χρυσόστομος καὶ σὲ παρακαλεῖ νὰ μὴν κυριεύεται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Υἱοῦ ἐκεῖνη ἡ χώρα ὅπου μίας φορὰν ἀφιερῶθη τῆς Μητρὸς καὶ Παρθένου. Φωνάζει ἡ Αἰκατερίνα καὶ δείχνοντάς σου τὸν τροχὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἐμαρτύρησε σὲ παρακαλεῖ ὁ τροχὸς πάλιν νὰ γυρίσῃ τῆς τύχης διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Φωνάζουσι οἱ Ἰγνάτιοι ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, οἱ Πολύκαρποι ἀπὸ τὴν Σμύρνην, οἱ Διονύσιοι ἀπὸ τὴν Ἀθήνας, οἱ Σπυρίδωνες ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ δείχνοντάς σου τοὺς λέοντας ὅπου τοὺς ἐξέσχισαν, τὴν φλόγην ὅπου τοὺς ἔκαυσαν, τὰ σίδηρα ὅπου τοὺς ἐθέρισαν ἐλπίζουσι ἀπὸ τὴν ἄκραν σου εὐσπλαγχνίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπολύτρωσιν.

Ἔτσι ὠπλισμένος ὁ Ἕλληνομίος ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἀλώσεως θὰ στηριχθῆ εἰς τὰς δυνάμεις του, θὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Πίστιν, θὰ ἐνδυναμωθῆ ἀπὸ τὴν Παιδείαν διὰ νὰ ἀντιπαλαίσῃ, νὰ ἀμυνθῆ καὶ ἐν τέλει νὰ ἀποδυθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεώς του.

Ὁ ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Ἀμαντός εἶχε παρατηρήσει ὅτι δυστυχῶς τὸ τέλος τοῦ Βυζαντίου προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἐξάντλησιν πού ἔφεραν οἱ ἀγῶνες του ὑπὲρ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Ἀσίας. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀλωση ἀποτελεῖ γεγονός Εὐρωπαϊκὸν καὶ Παγκόσμιον, Οἰκουμενικόν. «Καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ αὐτὴ ἰδέα ἀναπτύχθεισα ἐπὶ Βυζαντίου δὲν ἀπέθανε», παρατηρεῖ ὁ καθηγητῆς Διονύσιος Ζακυθινός, «μὲ τὸν θάνατον τῆς αὐτοκρατορίας... Ἡ Ἐκκλησία προ-

στάτις τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους ἐξέπεμπε τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς πρὸς ὄλην τὴν Χριστιανικὴν Ἀνατολήν... Ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς δυνάστας ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνελάμβανε τὸ ἔργον τοῦ Βυζαντίου».

Ἔτσι ἡ Ἄλωσις ἐπέφερε μὲν ταιλαιπωρίαν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, ἀλλὰ δὲν τὸν παρεξέκλινε ἀπὸ τὴν αἰώνιον ἀποστολήν του. Ἄλλωστε αὐτὸ τὸ ἀντιμετώπισε κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀλώσεως. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐπιβουλὴν τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὸ σθένος τοῦ μαχητοῦ. Καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν πρόκλησιν τῆς Δύσεως, ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸν συμβιβασμὸν τῆς Ἐνώσεως, μὲ τὴν ἔμμονήν εἰς τὰ πάτρια.

Ἡ Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξε μέγα, παγκοσμίου σημασίας, γεγονὸς καὶ ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Τοῦτο τὸ ἡσθάνθησαν ἤδη οἱ σύγχρονοι τῆς Ἀλώσεως. Ὁ Silvio Aenea Piccolomini, ὁ κατόπιν πάπας Πῖος ὁ Β΄, ὠμίλησε διὰ δεύτερον θάνατον τοῦ Ὁμήρου καὶ διὰ δεύτερον θάνατον τοῦ Πλάτωνος. Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἀλώσεως Λαόνικος Χαλκοκονδύλης σημειώνει: *δοκεῖ δὲ ἡ ξυμφορὰ αὕτη μεγίστη τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην γενομένων ὑπερβαλέσθαι τῷ πάθει καὶ τῇ τῶν Ἰλίου παραπλησίαν γεγονέναι.* Καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κάλλιστος, συγγραφεὺς τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, θεωρεῖ ὅτι ἡ Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ γίνῃ παγκόσμιος θρῆνος: *Νῦν θρηνησοῦσιν Ἰταλοί, νῦν οἱ Κελλοὶ κλαύσουσι, νῦν Γαλάται καὶ Βρεταννοί, νῦν Γερμανοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ καὶ Θρᾶκες καὶ Παῖονες, νῦν Ἰθηρες ἀνοιμῶξουσι, νῦν Ἰνδοὶ σκυθρωπάσουσι, νῦν γένος ἅπαν καὶ ἡλικία πᾶσα καὶ νῆσοι καὶ ἥπειροι κατακόψονται.* Ἡ Ὀθωμανικὴ κατάκτησις ἀνέκοψε τὴν διαμόρφωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ Νοτιοευρωπαϊκοῦ χώρου καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατο-

λῆς εἰς χώρον ἀναπτύξεως πολιτισμοῦ παραλλήλως μὲ τὸν ἀναπτυσσόμενον εἰς τὴν Δύσιν πολιτισμὸν.

Καὶ ὑπῆρξε σταθμὸς ἡ Ἄλωσις, διότι ἔπεσε τὸ κέντρον τοῦ Πολιτισμοῦ, ὅπως ἐξεφράζετο μὲ τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν. Καὶ εἶχε μὲν μεταναστεύσει κάπως ὁ Ἑλληνισμός, πρὸ τῆς Ἀλώσεως, εἰς τὴν Δύσιν, ἀλλὰ ἡ Κωνσταντινούπολις μὲ τὸ πλῆθος τῶν λογίων τῆς καὶ τὴν ζωντανὴν ἐπιβίωσιν παρέμεινε τὸ κέντρον. Ὅπως καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας τὸ κέντρον ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις. Εὐτυχῶς αὐτὸ παρὰ τὴν συμφορὰν παρέμεινε.

Ἀκόμη μὲ τὴν Ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετεβλήθη καὶ τὸ κέντρον τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Μετεκόμισεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ ὡς ἄρπαξ καὶ καταχραστῆς, ὄχι ὡς κληρονόμος καὶ ἀπόγονος. Καὶ βεβαίως ἕως ὅτου μετὰ τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν καταστροφὴν ἐπανεῆλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸ κέντρον του (= τὴν Ἄγκυραν), ὅπου καὶ πράγματι ἀνήκει.

Εἶναι σταθμὸς ἡ Ἄλωσις διότι μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν ὑπεραπιστῶν ἐπανέρχεται ὁλος ὁ ζωτικὸς ρυθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Πόλις εἶναι τὸ ἐνδιαίτημα ἀγίων ἀνδρῶν καὶ ἡρωϊκῶν μορφῶν. Εἶναι ὁ θρόνος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Φωτίου, τοῦ Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ. Εἶναι ἡ πόλις τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α΄ Κομνηνοῦ. Εἶναι ἡ πόλις μὲ τοὺς καλλιτεχνικοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαιότητος, μὲ τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων ποὺ παραδίδουν τὴν σοφίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τὴν πίστιν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. Εἶναι ἡ

πόλις με τὰ ἱερὰ κειμήλια, τὰς ἀγίας εἰκόνας, τὴν γλώσσαν, τὴν πίστιν, τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Ἐπανερχεται κατὰ τὴν Ἄλωσιν ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ποῦ καλεῖ τὸν Ἀρκάδιον νὰ μὴ δειλιάσῃ εἰς τὸν ἐκβιασμὸν τῶν Γότθων καὶ νὰ σώσῃ τὴν Πόλιν. Ἐπανερχεται ὁ Σέργιος καὶ ὁ Βῶνος ποῦ ὑπερασπίζουσι τὴν Πόλιν ἀπὸ τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Ἀβάρους. Ἐπανερχεται ὁ Λέων ὁ Γ΄ ὁ Ἰσαυρος ποῦ δὲν ἀνέχεται τὴν ὑπεροπτικὴν ὀφρῦν τῶν Ἀράβων. Ἐπανερχεται ὁ Φώτιος ποῦ προτρέπει εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ρώσων. Ἀκόμῃ ἀναζωπυρῶνεται μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον, παλαιὸν δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ, ἡ μία καὶ μόνῃ Ἑλληνικῇ στάσει ποῦ ὑπάρχει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λεωνίδου, αὐτοῦ τοῦ Σπαρτιάτου, εἰς τὰς Θερμοπύλας «τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι», ὅπου τὰ ρήματα ἐκείνων εἶναι τὸ χρέος.

Ἡ Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποτελεῖ σταθμὸν παγκόσμιον καὶ πανανθρώπινον διότι τότε εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐμμονὴ εἰς τὰ πάτρια μετὰ τὴν ἰσχύν, τὸ θράσος καὶ τὴν πρόσκαιρον σωτηρίαν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἀπετέλεσεν ἀφετηρίαν. Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ τοῦ Λουκά Νοταρᾶ ἡ θυσία, τῶν πρώτων ἐπωνύμων Νεομαρτύρων, ἐδημιούργησε τὰ πρότυπα τὰ ἀγωνιστικὰ διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ δουλεύσουν εἰς τὸν Τοῦρκον Ἑλληνας, διότι τοὺς ὑπέβαλλαν τὴν ἀντίληψιν ὅτι δὲν ὑπάρχουν περιθώρια ἐπιλογῆς μεταξὺ πίστεως καὶ εὐμερείας. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀπάντησις τοῦ Κωνσταντίνου ἐτίμησε τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ περιέβαλε μετὰ ὑπερηφάνειαν. Διότι δὲν θὰ περιεφέρετο χα-

μαίζηλον ἀνὰ τὰς αὐλὰς τῆς Εὐρώπης νὰ ἐκλιπαρῇ τὴν ἐπιβίωσιν.

Ἦδη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς δουλείας εἶχε θέσει τὴν προοπτικὴν τῆς ἐπιβιώσεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως μετὰ δύο βασικὰ μέσα. Τὴν θρησκείαν, τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ τὴν παιδείαν, τὴν γλώσσαν. Τὴν σημασίαν τῆς θρησκείας, τῆς ἐμμονῆς εἰς τὰ πάτρια, ὑπέδειξεν ὁ Γεννάδιος καὶ οἱ λοιποὶ λογάδες καὶ ὁ λαός. Τὴν ἀξίαν τῆς παιδείας καὶ μάλιστα τῆς γλώσσης, ἐκφράζει μεταξὺ ἄλλων ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης. Ἴδου πῶς διατυπώνει ὁ καθηγητὴς Νικόλαος Β. Τωμαδάκης τὰς ἀπόψεις τοῦ ἱστορικοῦ «Διὰ νὰ ἔχῃ τὸ βιβλίον τοῦ διάδοσιν οὐ μόνον εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀλλὰ καὶ τὴν Δύσιν, ὅπου πλεῖστοι ὅσοι γνωρίζουσι τὴν ἀρχαίαν γλώσσαν, γράφει αὐτὸ εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Τῆς ἀρχαίας γλώσσης τὴν δόξαν κρίνει μεγάλην οὐ μόνον κατὰ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον, ὅταν οἱ Ἕλληνες θὰ ἐπανιδρῦσουν κράτος καὶ Ἕλλην βασιλεὺς θὰ προστῇ αὐτοῦ καὶ θὰ τὸν διαδεχθῶν πάλιν Ἕλληνας. Τὸ κράτος αὐτὸ θὰ εἶναι διὰ μὲν τοὺς ἰδίους τοὺς ὁμοεθνεῖς εὐχάριστον, διὰ δὲ τοὺς ἄλλοεθνεῖς τρομερόν. Κατὰ ταῦτα ὡς περιπέτειαν μόνον ἔβλεπεν ὁ Χαλκοκονδύλης τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν κατάλυσιν τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν. Δεδομένου ὅμως ὅτι οὔτε ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἀνέμενε τὴν ἀνασῦστασιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (ἀφοῦ ἤθελεν Ἕλληνα βασιλέα, διαδόχους καὶ ἰσχυρὸν κράτος μετὰ ἐπίσημον γλώσσαν τὴν ἀρχαίαν), οὐδὲν ἄλλο δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἔβλεπεν ὡς δημιουργὸν τῆς ἀναστάσεως, εἰ μὴ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν. Αὐτὸ ἦτο τὸ ἀνθρωπιστικόν του ἰδεώδες. Δι' αὐτοῦ ἤγωνε τὸν ἐν καταπτώσει, ἠττημένον καὶ ὑλικῶς ἀνίσχυρον Ἑλληνισμόν τῶν χρόνων του

πρὸς τὴν δόξαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πρὸς τοὺς Ἕλληνας οἱ ὁποῖοι *ἐπὶ μέγα ἀφίκοντο κλέος· κατὰ τε ἄλλα καὶ Εὐρώπην καὶ δὴ καὶ Λιβύην, ἐπὶ Γάγγην τε καὶ Ὠκεανὸν καὶ ἐπὶ Καύκασον ἔτι ἐλαύνοντες*».

Ἔτσι ἡ Ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξεν ἀφετηρία διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, διότι τοῦ ἐπεσήμανεν ἐκ νέου ὅτι ὁ δρόμος τῆς ἀποκαταστάσεώς του διέρχεται ἀπὸ τὴν θρησκείαν του, τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὴν παιδείαν. Μὲ αὐτὰ ἐπάλασε καὶ ἠνδρώθη καὶ ἀπετίναξε τὸν ζυγόν, ὅπου τὸν ἀπετίναξε.

Ἄφετηρία καὶ σταθμὸς εἶναι ἡ Ἄλωσης. Διότι καὶ σήμερον ὁ Ἑλληνισμός, ἀλλὰ καὶ ἡ Εὐρώπη, ἀντιμετωπίζει καὶ πάλιν τὸν ἴδιον κίνδυνον. Τὴν ἐπιβουλήν τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ εἰς αὐτὴν ἀπαντᾷ μὲ τὸ δίδαγμα τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· *Εἰ μὲν βούλει, καθὼς καὶ οἱ πατέρες σου ἐζήσαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆσαι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλογίζοντο καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ Πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα... ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς, κερδανθεῖς;* (Δοῦκας). Δὲν εἶναι μόνον ἡ ὑπερήφανος καὶ ἔντιμος ἀπάντησις. Εἶναι καὶ ἡ νικηφόρος. Διότι βεβαίως ὁ Μωάμεθ κατέκτησε τὴν Πόλιν, ἀλλὰ εἰς τὴν τιμὴν τῆς ἱστορικῆς μνήμης καὶ τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξίων, οἱ ἑπτὰ χιλιάδες τοῦ Κωνσταντίνου ἐνίκησαν τὰς δεκάδας χιλιάδων τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β΄, ὅπως οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι τριακόσιοι τὰς μυριάδας τῶν Περσῶν.

Ὅμως δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐπιβουλή τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τὸν Ἑλληνισμόν ἐπανέρχεται καὶ πάλιν ἡ πρόκλησις τῆς Δύσεως. Ὅχι πλέον τώρα τόσον μὲ τὴν μορφήν ἐκκλησιαστικῶν ἐνω-

τικῶν συνθημάτων. Ἀλλὰ μὲ τὴν μορφήν συγκλονιστικῶν προβλημάτων ἐπιβιώσεως, ἀφοῦ διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς συγχρόνου ζωῆς, τοῦ συγχρόνου βίου, τῆς συγχρόνου τεχνολογίας, τῆς ἐντάξεως εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν καὶ τὴν διεθνή διακίνησιν τῶν προϊόντων καὶ ὑπηρεσιῶν πρόκειται. Ἐπιβίωσις μὲ ἀλλοτριώσιν; Καθυστερήσις μὲ ἐγῴστικὴν ἀπομόνωσιν; Ἀλλὰ τὸ δίδαγμα τῆς Ἀλώσεως εἶναι σαφές· *Ποῖον ἔθνος ἐβουλεύσατό ποτε σύμπαν ὁμοῦ τὴν πίστιν καὶ τὴν θρησκείαν ἀμείψαι τὴν ἑαυτοῦ, μόνον ἵνα τοῦ ἐξῶθεν εὐροῇ; Πάντα ἂν ὑποστῆναι μᾶλλον ἢ τὴν πάτριον ἀρνήσασθαι δόξαν καὶ τὸ τῶν πολεμίων δέος οὐδὲν πρὸς τὴν πίστιν εἶναι δοκεῖ.*

Ἐν τέλει ἀπεδείχθη σοφωτέρα ἡ θέσις τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου ἐπιδιώκοντος τὴν ἀντίστασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν κατακτητὴν χωρὶς ὑποχωρήσεις εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὰς προκλήσεις πιθανῆς βοηθείας· ἀπεδείχθη διορατικωτέρα ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ Βησσαρίωνος στηριζομένου μόνον εἰς τὴν πιθανότητα ξένης βοηθείας καὶ εἰς συμβιβασμοὺς εἰς τὴν πίστιν.

Τὸ γεγονός τοῦτο τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἀπετέλεσε πολλὰκις σημεῖον κατηγορίας τῶν τότε πρωτοπόρων διότι μὲ τὴν ἐμμονήν των νὰ ἀρνοῦνται τὴν ἀποδοχὴν μιᾶς φράσεως «*καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ*» ἀπωλέσθη τάχα ἡ ἐλευθερία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατηγορίαν τὴν ὁποίαν καὶ σήμερον ἀκοῦμεν μὲ τὴν ἐμμονὴν μας νὰ μὴ ὑποχωρήσωμεν εἰς τὴν ὀνομασίαν μιᾶς κατεσκευασμένης κρατικῆς ὀντότητος μὲ ὄνομα τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν καὶ μὲ τὴν πληθυσμιακὴν σύνθεσιν τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς περιοχῆς, τοῦ κράτους τῶν Σκοπίων μὲ τὸ ὄνομα Μακεδονία.

Ἐνθυμούμεθα τώρα αὐτὴν τὴν ἄλλην ἐποχὴν, τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅταν ὁ Τουρκικὸς ἐπεκτατισμὸς προωθεῖτο εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν καὶ ἔκρουε τὰς πύλας τῆς πρωτεύουσας τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ τότε ὁ Ἑλληνισμὸς ἐζήτει τὴν συνδρομὴν τῶν Δυτικῶν Εὐρωπαίων διὰ νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἀπὸ κοινοῦ ἢ ἐπερχομένη βαρβαρότης. Καὶ τότε ἐδεχόμεθα τὰς εἰρωνεῖας ὅτι διὰ μίαν λέξιν, *filioque*, ἐχάναμε τὴν υποστήριξιν των. Ἀλλ' ὅμως τὰ γεγονότα ἦλθαν καὶ ἐδικαίωσαν τὴν Ἑλληνικὴν θέσιν. Οἱ Δυτικοὶ Εὐρωπαῖοι δὲν ὑπεστήριξαν τὴν ἑλληνικὴν εὐαισθησίαν διὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ ἐχρειάσθησαν διακόσια καὶ πλέον χρόνια, νὰ φθάσουν οἱ Τούρκοι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Βιέννης, τὸ 1683, διὰ νὰ καταφέρουν τὸ ἀποτελεσματικὸν κτύπημα εἰς τὸν Τουρκικὸν ἐπεκτατισμὸν. Ἡ σημερινὴ ἀντίδρασίς μας διὰ τὴν οἰκιοποίησιν μιᾶς ἱστορικῶς ἀπαραδέκτου ὀνοματοθεσίας δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν ἀποτροπὴν μιᾶς πλαστογραφήσεως, ἀλλ' ἐπισημαίνει, ὅπως καὶ κατὰ τὴν Ἄλωσιν, ἓνα κίνδυνον εὐρωπαϊκῶν διαστάσεων. Ἡ ἑλληνικὴ εὐαισθησία νὰ μὴ ὑποταχθῇ εἰς μίαν παραχάραξιν δογματικῆς ἀληθείας ἐπεσήμαινε ἓνα κίνδυνον τὸν ὁποῖον ἡ Εὐρώπη ἀντελήφθη καὶ ἠσθάνθη μετὰ διακόσια χρόνια, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ συνέπειαι εἶναι ἀκόμη ἐμφανεῖς.

Πρέπει κάποτε νὰ πεισθοῦν ὅλοι, καὶ αὐτὸ εἶναι ἓν ἄλλο μῆνυμα τῆς ἀλώσεως, ὅτι τὰ ὀνόματα ἐπιβιώνουν, σηματοδοτοῦν τὴν πολιτιστικὴν κληρονομίαν καὶ παραπέμπουν εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας. Ἄς μετεβλήθῃ ἡ Σμύρνη εἰς Izmir, ἡ Νίκαια εἰς Iznik, ἡ Πόλις εἰς Stamboul. Μετεβλήθῃ ἡ πολιτιστικὴ καταγωγὴ τῶν ἑλληνικῶν αὐτῶν

πόλεων; Ἡ μήπως τὸ μεγαλοῦργημα τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου παραπέμπει εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος, μουσεῖον ἢ τζαμί; Ἡ Ἁγία Σοφία σηματοδοτεῖ Χριστιανισμὸν καὶ Ὁρθοδοξίαν. Καὶ *Ayiasofia* τὴν ἀποκαλοῦν πάντοτε οἱ Τούρκοι, καὶ βεβαίως τὰ πλήθη τῶν τουριστῶν ποὺ τὴν θαυμάζουν ἔκθαμβοι. Διὰ νὰ ὑπενθυμίζη τὰς καταβολὰς τοῦ μεγαλειώδους ἀρχιτεκτονήματος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπεξαίρεσιν τῆς μοίρας.

Φαίνεται λοιπὸν σαφέστατα ὅτι ἡ Ἄλωσις προσφέρει τὴν σημαντικωτάτην ὑπόμνησιν· Ὅτι εἰς τὰς κρίσιμους στιγμὰς οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀποφασίζῃ ἔστω καὶ μὲ πλειονοψηφίαν ἢ καὶ παμφηφίαν ἀκόμη τὴν παράδοσιν πόλεων, ἱερῶν, ὀσίων, ἀλλ' ἔχει τὸ χρέος νὰ τὰ ὑποστηρίξῃ καὶ νὰ θυσιάσεται δι' αὐτά. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἀρνούμενος νὰ παραδώσῃ τὴν Πόλιν δὲν ὑπερμαχεῖ μόνον. Αὐτὸς μονάρχης ἀπόλυτος διαπιστώνει ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ διαθέσῃ τὴν Πόλιν κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Πολῖται δὲν εἶναι ἐξουσιοδοτημένοι ὑπὸ οἰανδήποτε μορφὴν πλειονοψηφίας ἢ παμφηφίας νὰ διαθέσουν τὴν Πόλιν διὰ νὰ σωθοῦν. Πέραν τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς ἀποφάσεως νὰ ἀποθάνουν διὰ τὴν Πόλιν ἐκεῖνο ποὺ ἐκπλήσσει εἶναι ἡ πεποίθησις ὅτι βασιλεὺς καὶ κάτοικοι - εὐκαιριακοὶ διαχειρισταὶ τῆς Πόλεως - δὲν ἔχουν τὴν ἐξουσίαν νὰ σκεφθοῦν τὴν ζωὴν των, τὴν σωτηρίαν των, τὴν εὐημερίαν των. Ἡ Πόλις εἶναι ὑπεράνω τῶν ἀρμοδιοτήτων των. *Ἐγὼ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγω*, ἀποτεινεται πρὸς τὸν σουλτάνον ὁ Κωνσταντῖνος, *καὶ εἰ θελητὸν Αὐτῷ ἐστὶ τοῦ δοῦναι καὶ τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖράς σου τίς ὁ ἀντειπεῖν δυνάμενος;* (Δοῦκας). Εἰς τὴν πεποίθησιν αὐτὴν

έδημιουργήθηκαν αἱ προϋποθέσεις τῆς ἡρωϊκῆς ἀντιστάσεως καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τῶν ὑπερασπιστῶν. Εἰς τὴν διάκρισιν τῆς σημασίας τῶν καθημερινῶν, φιλοζωϊκῶν ἀναγκῶν τῆς ἐπιβιώσεως καὶ τῆς εὐημερίας καὶ τῆς σημασίας τῶν αἰωνίων δυνάμεων καὶ ἀξιών.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, οἱ ἄλλοι ὑπερασπισταί, ἡ Βυζαντινὴ θνήσκουσα Κωνσταντινούπολις ἐθεμελίωσαν ὄχι μόνον τὴν προοπτικὴν διὰ μίαν ἐπανοικοδόμησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ τὴν ἰδέαν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Γένους, ἀλλὰ συνετέλεσαν εἰς τὴν αὐτοσυνειδησίαν τῆς Εὐρώπης, τῆς Εὐρώπης ὡς προπυργίου. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸν ἀμηρᾶν ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ τῆς ἀναστάσεως. Ἐν τέλει ἡ θνήσκουσα Πόλις ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἦτο καθόλου παρακμὴ πνευματικῆ. Μὲ τοιαύτην ἀντίληψιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, μὲ τὸ ὑψηλὸν φρόνημα τοῦ ἀγῶνος, αἱ προοπτικαὶ τῆς θυσίας ὀδηγοῦν εἰς τὴν Ἀνάστασιν, ὄχι εἰς τὸν Ἄδην.

Διότι πνευματικῆς ἀλκῆς δεῖγμα εἶναι ἡ ἀπάντησις τοῦ Κωνσταντίνου

τοῦ Παλαιολόγου, τῶν Ἑλλήνων τῆς 29ης Μαΐου 1453· *Τὸ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν.*

ΠΑΝΑΓ. Γ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁμότιμ. Καθηγητῆς Πανεπιστημίου
Διευθυντῆς τῆς
Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἑ. τ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Συναγωγὴν κειμένων τῶν τεσσάρων Ἑλλήνων ἱστορικῶν τῆς Ἀλώσεως, μὲ ἐκτενεῖς εἰσαγωγὰς καὶ ὑπομνηματισμὸν βλ. **Νικολάου Β. Τωμαδάκη**, Δοῦκα - Κριτοβούλου - Σφραντζῆ - Χαλκοκονδύλη, Περί Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453). Συναγωγὴ κειμένων μετὰ προλόγου καὶ βιογραφικῶν μελετημάτων περὶ τῶν τεσσάρων ἱστοριογράφων. Ἀθήναι 1953. Ἀνατύπωσις Ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ. Θεσσαλονίκη 1953.

Ἐξιστόρησιν τῶν κατὰ τὴν Ἄλωσιν βλ. **Στήβεν Ράνσιμαν**, Ἡ Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετάφρασις Νικολ. Κ. Παπαρρόδου. Ἐπιλογὴ εἰκόνων, λεζάντες καὶ σημειώσεις Μιχαὴλ Μπεργαδῆ. Ἐπιμέλεια Στάθη Κυριάκου. Ἐκδόσεις Μπεργαδῆ. Ἀθήνα 1980, (ὅπου καὶ βιβλιογραφία).

Ἡ ἐγγραφή νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς « Ἀκτῖνας » εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

Ο ΨΥΧΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΑΡΗΚΟΟΥ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΕΕΤΗΟΒΕΝ

Αυτά που αναπτύχθηκαν μέχρις εδώ, στο πρώτο μέρος, ως τα παρακολουθήσουμε τώρα και στην εφαρμογή τους σ' έναν από τους μεγαλύτερους μουσουργούς του κόσμου, τον Ludwig van Beethoven, που γεννήθηκε στη Βόννη το έτος 1770.

Τόν Ιούνιο του 1801 ο Beethoven έγραψε στο φίλο του Amenda μια επιστολή. Έγινε ιστορική για το τραγικό της περιεχόμενο. Ο μουσικός είχε αρχίσει να χάνει την αίσθηση της ακοής. Δεν μπορούσε πια να το κρύψει, να κρύψει το φόβο του, ότι θα προχωρούσε το κακό κι ήταν γραφτό του να κουφαθεί. Έγραφε: «Ο Beethoven σου ζει πολύ δυστυχισμένος, σε πάλη με τη φύση και το Δημιουργό του. Ήδη όταν ήσουν ακόμα κοντά μου, 1798 - 1799, αισθανόμουν κάποια σημάδια και το άποσιώπησα, αλλά το κακό όλο και χειρότερευε. Πόσο εύτυχισμένος θα ήμουνά τώρα, αν είχα την πλήρη αίσθηση της ακοής. Τα ωραιότερα χρόνια μου θα φύγουν, δίχως να πραγματοποιήσω ό,τι το ταλέντο μου και η δύναμή μου θα μου ζητούσαν να κάνω...». Και παρακάτω γράφει: «Τα σχετικά με την ακοή μου, σε παρακαλώ να τα διαφυλάξεις σά μεγάλο μυστικό, και να μην τα εμπιστευθείς σέ κανέναν, όποιος και νά 'ναι...».

Στην επιστολή αυτή διακρίνουμε το παράπονο του Beethoven. Στους άπλους ανθρώπους όμως, και δεν το αναφέραμε πιο πάνω, στο πρώτο μέρος του άρθρου, το παράπονο αυτό μπορεί να εκδηλώνεται σάν φόβος και ανασφάλεια, γιατί μπορούν να χάσουν την εργασία τους ή να έχουν από μικρές μέχρι μεγάλες απώλειες οικονομικές, καθώς θα μειωθεί ή δραστηριότητά τους ή επαγγελματική. Τότε μπορεί να φωλιάσει κι η κακότητα στην ψυχή τους.

Δεύτερος φίλος του Beethoven που 4 εβδομάδες αργότερα γίνεται κοινωνός του μυστικού και του φόβου του, είναι ο γιατρός Wegeler, ο σύζυγος της Έλεονώρας von Breuning. Γράφει στο Wegeler: «Η ακοή μου εδώ και 3 χρόνια έγινε όλο και ασθενέστερη... πάνε 2 χρόνια που αποφεύγω όλες τις κοινωνικές συναναστροφές, γιατί δεν μου είναι δυνατό να πω στους ανθρώπους πως είμαι κωφός». Προσωπικά βάζω το ερώτημα. Μήπως η πτώση της ακοής του είχε αρχίσει πολύ νωρίτερα από τα 3 χρόνια, αλλά ο Beethoven δεν ήθελε να το πει ούτε στόν έαυτό του; Στά 30 του χρόνια ο Beethoven για μια ακόμα φορά βρίσκεται ερωτευμένος. Η 16χρονη Giuletta Guicciardi, κόρη Ιταλού κόμη και μαθητριά του, έκανε ότι κι αυτή τόν είχε ερωτευθεί. Ο Beethoven πάντως της αφιέρωσε ένα μουσικό του αριστούργημα, τη Σονάτα «Σεληνόφως». Έδώ οι ήχοι του πιάνου γίνονται ποίηση. Ποίηση καθαρή, ωραία, υπέρογια. Κυλούν οι ήχοι, όπως κι οι θεϊοί στίχοι, ή όπως τά φωτεινά δήματα του φεγγαριού στά ήρεμα νερά της λίμνης. Ποίηση, μουσική και τοπογραφία συγχωνεύονται σέ μια και την αυτή τέχνη, στην ίδια πνευματική αποκάλυψη.

Όταν το 1801 ο Beethoven συνέθεσε αυτή τη Σονάτα, είχε ήδη μπει στην τραγική περίοδο της ζωής του. Ήξερε ότι θα έχανε την αίσθηση της ακοής. Το πρώτο μέρος της Σονάτας ταιριάζει με την όνομασία της. Ύστερα εκφράζεται τó βαρύ αίσθημα τού ανθρώπου, που κόπηκε, άπομονώθηκε, από τó περιβάλλον του και αργότερα εισβάλλει άπότομα ή άπελπισία. Τό τρίτο μέρος πραγματικά δέν επιτρέπει στό χλωμό φώς τού φεγγαριού νά είναι όρατό, όλα έχουν σκο-

τεινιάσει. Ἡ Φύση κι ἡ ψυχὴ ἔχουν ἀναστατωθεῖ. Ἔχει ξεσπάσει ἡ «Θύελλα», Ἔτσι ἄλλωστε ὀνομάστηκε ἡ Σονάτα ὑπ' ἀριθ. 17 (Opus 31, No 2), ποὺ ἀκολούθησε λίγο ἀργότερα. Τὸ τελευταῖο μέρος της ἔχει ζωηρὸ κύλημα ἤχων κι ὅμως εἶναι ἔντονα μελαγχολικό.

Τὸ 1802 ἡ ψυχὴ τοῦ Beethoven σκοτείνιασε πάλι. Ὁ γιατρὸς Johann Adam Schmidt, διάσημος καθηγητὴς καὶ μουσικόφιλος, τοῦ συνέστησε νὰ ζήσει στὴν ἐξοχὴ, στὴν πολίχνη Heiligenstadt. Ὁ Beethoven ποὺ ἀγαποῦσε τὴ φύση, γι' αὐτὸ καὶ κατοικοῦσε πάντα στὰ περὶχωρα τῆς Βιέννης, δὲν ἤθελε μόνο νὰ βλέπει τὰ δέντρα καὶ τὰ τρεχούμενα νερά, ἀλλὰ καὶ ν' ἀκούει τὸν ψίθυρο τοῦ ἀνέμου ἢ τῶν νερῶν ποὺ κυλοῦν. Αὐτὸς ὅμως βαρῆκος τώρα, ὥσπου νὰ συνηθίσει ν' ἀγαπάει τὴ φύση καὶ χωρὶς ν' ἀκούει τὶς φωνές της, ἔφθασε στὸ σημεῖο νὰ σκεφθεῖ καὶ τὴν αὐτοκτονία.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1802 ἔγραψε στ' ἀδέρφια του (Karl καὶ Johann). Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ παραθέτουμε μερικά. «Ἦ ἄνθρωποι ἐσεῖς, ποὺ μὲ νομίζετε ἢ μ' ἔχετε κηρύξει ἐχθρὸ σας, δύστροπο ἢ μισάνθρωπο, πόσο μὲ ἀδικεῖτε. Δὲν γνωρίζετε τὴν κρυφὴ αἰτία, ποὺ προκαλεῖ ὅ,τι ἐτοίμας φαίνεται. Ἡ καρδιὰ καὶ ὁ νοῦς μου ἔκλιναν ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια πρὸς τὰ τρυφερὰ αἰσθήματα καὶ τὴν καλωσύνη. Ἡ διάθεσή μου ἦταν μάλιστα πάντοτε νὰ ἐκτελέσω μεγάλες πράξεις. Σκεφτεῖτε ὅτι ἐδῶ καὶ 6 χρόνια μὲ ἐπληξε ἓνα ἀθεράπευτο κακό». Ἄρα ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ γυρίζει τουλάχιστον στὸ 1796, δηλαδὴ ὅταν ἦταν 26 ἐτῶν. Καὶ συνεχίζει παρακάτω. «Ἐξαπατημένος, χρόνο μὲ τὸ χρόνο, ἀπὸ τὴν ἐλπίδα νὰ γίνω καλύτερα, ἀναγκασμένος τέλος νὰ βλέπω μπροστά μου ἓνα κακὸ χρόνο, ποὺ ἡ θεραπεία του θὰ χρειασθεῖ ἴσως χρόνια ἢ εἶναι καὶ ἀδύνατη, γεννημένος μ' ἓνα φλογερὸ καὶ ζωηρὸ ταμπεραμέντο, ἐπιδεικτικὸς καὶ γιὰ τὶς διασκεδάσεις, ποὺ παρέχουν οἱ κοινωνικὲς συναναστροφές, ὑποχρεώθηκα νωρὶς νὰ ἀπομονωθῶ, νὰ ζήσω

τὴ ζωὴ μου ἔρημος. Καὶ ἂν θέλησα καμμιά φορὰ νὰ ξεπεράσω ὅλ' αὐτὰ, ὡ πόσο σκληρὰ σπρώχθηκα πίσω ἀπὸ τὴ διπλὰ θλιβερὴ ἐμπειρία τῆς κακῆς μου ἀκοῆς! Δὲν μποροῦσα νὰ πῶ στοὺς ἀνηρώπους: Μιλήστε δυνατώτερα, φωνάζετε, γιατί εἶμαι κωφός. Ἄχ, πῶς μποροῦσα νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἐξασθένησε μιὰ αἴσθησις, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ναι σὲ μένα ἀναπτυγμένη πρὸς τέλεια παρὰ στοὺς ἄλλους, μιὰ αἴσθησις, ποὺ τὴν εἶχα ἄλλοτε στὴν πρὸς μεγάλη ἐντέλεια, τόσο ποὺ λίγοι τοῦ κλάδου μου τὴ γνωρίζουν ἢ τὴν εἶχαν γνωρίσει. ὦ, δὲν τὸ μπορῶ. Γι' αὐτὸ συγχωρέστε μου, ἂν θὰ μὲ βλέπετε ν' ἀποτραβιέμαι, ὅταν ἀκριβῶς θὰ ἔθελα πολὺ νὰ βρεθῶ ἀνάμεσά σας. Διπλὰ μὲ πονάει ἐτοίμη δυστυχία μου, ἀφοῦ ἀναγκαστικὰ παραγνωρίζομαι. Σὰν ἓνας ἐξόριστος πρέπει νὰ ζήσω. Ὅταν πλησιάζω μιὰ συντροφιά, μὲ κυριεῖ φοβερὴ ἀγωνία, ἐπειδὴ φοβοῦμαι, ὅτι θὰ ἐκτεθῶ στὸν κίνδυνο ν' ἀφήσω νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ κατάστασή μου. Ἔτσι ἦταν καὶ τὸ μισὸ χρόνο αὐτό, ποὺ πέρασα στὴν ἐξοχὴ». Καὶ συνεχίζει. «Τί ταπεινώσις ἦταν γιὰ μένα, ὅταν τύχαινε νὰ ναι κάποιος πλάι μου, καὶ ἄκουγε ἀπὸ μακριὰ μιὰ φλογέρα, κι ἐγὼ δὲν ἄκουγα τίποτε, ἢ ἄκουγε τὸ βοσκὸ νὰ τραγουδάει, κι ἐγὼ δὲν ἄκουγα τίποτε. Τέτοια συμβάντα μ' ἔφεραν πολὺ σιμὰ στὴν ἀπελπισία, καὶ λίγο ἔλειψε νὰ δώσω τέλος στὴ ζωὴ μου. Μόνο ἐκείνη, ἡ Τέχνη, μὲ συγκράτησε. Ἄχ, μοῦ φάνηκε κάτι τὸ ἀδύνατο νὰ ἐγκαταλείψω τὸν κόσμο πρὶν βγάλω ἀπὸ μέσα μου ὅλα ἐκεῖνα, γιὰ τὰ ὁποῖα αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸ μου ταγμένο. Αὐτὰ μὲ κάνουν νὰ σκεφθῶ πῶς ἴσως κανεὶς δὲν φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμο τοῦτο χωρὶς νὰ δώσει ἐκεῖνα, γιὰ τὰ ὁποῖα προορίστηκε». Κι ἀποτεινόμενος προσωπικὰ στ' ἀδέρφια του ὁ Beethoven τοὺς γράφει παρακάτω: «Εὐχὴ μου εἶναι νὰ ἐπιφυλαχθεῖ σὲ σᾶς μιὰ ζωὴ καλύτερη καὶ πρὸς ξένοιαστὴ ἀπὸ τὴ δική μου, καὶ στὰ παιδιὰ σας συστήστε τὴν Ἀρετὴ, γιατί μόνη αὐτὴ ἦταν ποὺ κράτησε καὶ μένα ὀρθιοὺ στὴ δυστυχία μου. Τῆς χρωστάω, ὅπως καὶ στὴν

Τέχνη μου, τὸ ὅτι δὲν ἔθεσα τέρμα στὴ ζωὴ μου, αὐτοκτονώντας...».

Ὁ Beethoven ἐδῶ γίνεται ἀπόλυτα ἀληθινός, γιατί ἐνῶ ἔζησε τὰ παιδικὰ του χρόνια στερημένα, ἦταν ὁ πρῶτος μουσικοσυνθέτης στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος, πού κατάφερε νὰ ζεῖ καὶ μάλιστα ἄνετα μὲ τις εἰσπράξεις, πού τοῦ ἐξασφάλιζαν τὰ ἔργα του, χωρὶς νὰ ἔχει χορηγούς καὶ προστάτες παρὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ Θεό.

Ὁ μουσουργὸς ἦταν φίλος τοῦ ζεύγους Streicher. Ἡ κυρία Streicher συχνὰ τὸν βοήθουσε στὰ πρακτικὰ προβλήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ ἔτσι μάθαινε καὶ τοὺς καθημους του. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1818 τῆς ἐμπιστεύθηκε ὅτι ἡ ἀκοή του μειώθηκε τόσο πού ἡ συνεννόηση μὲ τοὺς ἐπισκέπτες του ἦταν δύσκολη. Ἐπρεπε νὰ γράφουν σ' ἓνα τετράδιο ὅσα εἶχαν νὰ τοῦ ποῦν ἢ τις ἀπαντήσεις τους. Αὐτὸ ἔγινε στὰ 48 του χρόνια.

Ὁ Beethoven ἀπὸ τὸ 1815 (στὰ 45 του) εἶχε ἤδη ξεπεράσει τὴ φυσικὴ του ἀναπηρία, γιατί στὸν μέγα κωφὸ δὲν ἔλειψε ποτὲ ἡ ἀκοή ἀπὸ μέσα του, ἀντίθετα μέσα του εἶχε γίνει ὀξύτερη. Τοῦ ἀποκάλυπτε κόσμους ἀπὸ ἤχους, πού καμμιά φαισιολογικὴ ἀκοή δὲν εἶχε ἀκόμα συλλάβει. Ἀλλά, ἂν καὶ εἶχε ξεπεράσει ψυχικὰ τὸ μεγάλο κακὸ, ἐπειδὴ αὐτὸ ἐμφανιζόταν συχνότατα μπροστά του στὴ ζωὴ, ἔπρεπε μὲ μεγάλη ὀδύνη νὰ τὸ ξεπερνᾶ κάθε μέρα ξανὰ καὶ ξανά. Δὲ νικίεται κανένα κακὸ χωρὶς πόνου. Χρειάζεται κάθε μέρα καινούργιος πόνος, γιὰ νὰ νικηθεῖ. Πάνω ἀπὸ τις τέτοιες νίκες ὁμως αἰωρεῖται ἡ ἀπελπισία.

Κάποιο πρωινὸ ἦταν ἔτοιμος νὰ ρίξει στὴ φωτιὰ τῆς θερμάστρας του ἓνα μουσικὸ κομμάτι, πού εἶχε γράψει. Ἐκείνη τὴ στιγμή μπῆκε στὸ δωμάτιό του ἓνας φίλος του τραγουδιστής. Αὐτὸς ἔριξε μιὰ ματιὰ στὶς νότες τοῦ χαρτιοῦ καὶ καθῶς ἦταν τραγούδι τὸ τραγούδησε. Τότε ἄλλαξε γνώμη ὁ Beethoven καὶ δὲν τὸ ἔκαψε. Ἦταν ἡ «Ἀδελαιῖδα». Ἀπὸ τὰ 13 του χρόνια ὁ Beethoven ἔγραφε τραγούδια, ἀλλὰ ἡ «Ἀδελαιῖδα» εἶν'

ἐκείνη πού στερέωσε τὴ φήμη του σὰν συνθέτη τραγουδιῶν. Τὴν κορυφὴ αὐτὴ δὲν τὴν ξανάπιασε σὲ τραγούδι.

Τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1827, ἓνα μῆνα πρὶν πεθάνει, βαρύντατα ἄρρωστος ὁ Beethoven ζήτησε ἀπὸ τὸν τενόρο τῆς Λυρικῆς Ὁπερας τῆς Βιέννης Cramolini (1803 - 1884) νὰ τοῦ τραγουδήσει κάτι. «... Δὲν ἀκούω δυστυχῶς τίποτε, θέλω μόνο νὰ σᾶς δῶ νὰ τραγουδάτε» τοῦ εἶπε. «Τότε τραγούδησα μὲ ἀληθινὸ ἐνθουσιασμὸ τὸ ἄσμα ὄλων τῶν ἀσμάτων, τὴ θεία «Ἀδελαιῖδα», λέει ὁ Cramolini.

Τὸ Γενάρη τοῦ 1822 τέλειωσε τὴν τελευταία του Σονάτα γιὰ πιάνο. Ἀργότερα ὁ Kempf παρατηρεῖ: «Ὅταν ἀκούμε τὴ Σονάτα "Il testamento" συνειδητοποιοῦμε, ὅτι ὁ Beethoven πού τὸ αὐτὶ του δὲν ἀκουγε πλέον τοὺς ἐπίγειους ἤχους, ἦταν ὁ ἐκλεκτός, πού εἶχε προορισθεῖ νὰ μᾶς κάνει ν' ἀκούσουμε τὸ ἀνήκουστο».

Τὸ 1818 ὁ μεγαλοφυῆς συνθέτης ἄρχισε νὰ συνθέτει τὴ «Missa solemnis», πού τέλειωσε τὸ 1823. Τὸ μέγα αὐτὸ ἔργο θρησκευτικῆς μουσικῆς ἔχει συγκλονιστικὸ ἰκετευτικὸ τόνο στὸ πρῶτο μέρος. Ἡ ἰκεσία περνάει ἀπὸ συγκλονιστικὲς φάσεις καὶ γεμίζει τὴν καρδιά μας μὲ βαθιὰ κατάνυξη καὶ μὲ δέος μπροστὰ στὴ μεγαλειότητα τοῦ Παντοδύναμου χορηγοῦ τοῦ ἑλέους. Ὁ Χριστιανισμὸς τοῦ Beethoven εἶναι βαθύτερος καὶ οὐσιαστικότερος ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸ τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων. Ξεπερνᾶ τις δογματικὲς διαφορὲς καὶ ζητάει ἀπὸ τὸ Θεὸ -τὸ Χριστό- νὰ ἐλεήσει τοὺς ἀνθρώπους, μὲ μερικὲς ἀπὸ τις πιὸ ἐναγωνίες ἐπικλήσεις, πού ἔχουν βγεῖ ἀπὸ ἀνθρώπινα χεῖλη. Καὶ δοξάζεται ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ -τοῦ Χριστοῦ- στὸ δεύτερο μέρος τῆς «Λειτουργίας» μὲ τὸ δοξαστικὸ: «Gloria».

Ὁ Beethoven ὅταν ἔδινε στὴ «Missa solemnis» τὴν ὀριστικὴ της μορφή, εἶχε ἤδη καταπιαστεῖ μὲ τὴν τελευταία του Συμφωνία, τὴν «Ἐνάτη» (1822 - 1824), πού εἶναι μιὰ «Ἐπὲρ - Συμφωνία». Ὅμως βρισκόμα-

τεινιάσει. Ἡ Φύση κι ἡ ψυχὴ ἔχουν ἀναστατωθεῖ. Ἔχει ξεσπάσει ἡ «Θύελλα», Ἔτσι ἄλλωστε ὀνομάστηκε ἡ Σονάτα ὑπ' ἀριθ. 17 (Opus 31, No 2), ποὺ ἀκολούθησε λίγο ἀργότερα. Τὸ τελευταῖο μέρος της ἔχει ζωηρὸ κύλημα ἤχων κι ὁμως εἶναι ἔντονα μελαγχολικό.

Τὸ 1802 ἡ ψυχὴ τοῦ Beethoven σκοτείνιασε πάλι. Ὁ γιατρὸς Johann Adam Schmidt, διάσημος καθηγητὴς καὶ μουσικόφιλος, τοῦ συνέστησε νὰ ζήσει στὴν ἐξοχὴ, στὴν πολίχνη Heiligenstadt. Ὁ Beethoven ποὺ ἀγαποῦσε τὴ φύση, γι' αὐτὸ καὶ κατοικοῦσε πάντα στὰ περὶχωρα τῆς Βιέννης, δὲν ἤθελε μόνο νὰ βλέπει τὰ δέντρα καὶ τὰ τρεχούμενα νερά, ἀλλὰ καὶ ν' ἀκούει τὸν ψίθυρο τοῦ ἀνέμου ἢ τῶν νερῶν ποὺ κυλοῦν. Αὐτὸς ὁμως βαρῆκοος τώρα, ὥσπου νὰ συνηθίσει ν' ἀγαπάει τὴ φύση καὶ χωρὶς ν' ἀκούει τὶς φωνές της, ἔφθασε στὸ σημεῖο νὰ σκεφθεῖ καὶ τὴν αὐτοκτονία.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1802 ἔγραψε στ' ἀδέρφια του (Karl καὶ Johann). Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ παραθέτουμε μερικά. «Ἦ ἀνθρώποι ἐσεῖς, ποὺ μὲ νομίζετε ἢ μ' ἔχετε κηρύξει ἐχθρὸ σας, δύστροπο ἢ μισάνθρωπο, πόσο μὲ ἀδικεῖτε. Δὲν γνωρίζετε τὴν κρυφὴ αἰτία, ποὺ προκαλεῖ ὅ,τι ἔτσι σὰς φαίνεται. Ἡ καρδιά καὶ ὁ νοῦς μου ἔκλιναν ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια πρὸς τὰ τρυφερὰ αἰσθήματα καὶ τὴν καλωσύνη. Ἡ διάθεσή μου ἦταν μάλιστα πάντοτε νὰ ἐκτελέσω μεγάλες πράξεις. Σκεφτεῖτε ὅτι ἐδῶ καὶ 6 χρόνια μὲ ἐπληξε ἕνα ἀθεράπευτο κακό». Ἄρα ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ γυρίζει τουλάχιστον στὸ 1796, δηλαδὴ ὅταν ἦταν 26 ἐτῶν. Καὶ συνεχίζει παρακάτω. «Ἐξαπατημένος, χρόνο μὲ τὸ χρόνο, ἀπὸ τὴν ἐλπίδα νὰ γίνω καλύτερα, ἀναγκασμένος τέλος νὰ βλέπω μπροστά μου ἕνα κακὸ χρόνο, ποὺ ἡ θεραπεία του θὰ χρειασθεῖ ἴσως χρόνια ἢ εἶναι καὶ ἀδύνατη, γεννημένος μ' ἕνα φλογερὸ καὶ ζωηρὸ ταμπραμέντο, ἐπιδεικτικὸς καὶ γιὰ τὶς διασκεδάσεις, ποὺ παρέχουν οἱ κοινωνικὲς συναναστροφές, ὑποχρεώθηκα νωρὶς νὰ ἀπομονωθῶ, νὰ ζήσω

τὴ ζωὴ μου ἐρημῶς. Καὶ ἂν θέλησα καμμιά φορὰ νὰ ξεπεράσω ὅλ' αὐτά, ὡ πόσο σκληρὰ σπρώχθηκα πίσω ἀπὸ τὴ διπλὰ θλιβερὴ ἐμπειρία τῆς κακῆς μου ἀκοῆς! Δὲν μποροῦσα νὰ πῶ στοὺς ἀνηρώπους: Μιλήστε δυνατώτερα, φωνάζετε, γιατί εἶμαι κωφός. Ἄχ, πῶς μποροῦσα νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἐξασθένησε μιὰ αἴσθησις, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ 'ναι σὲ μένα ἀναπτυγμένη πρὸς τέλεια παρὰ στοὺς ἄλλους, μιὰ αἴσθησις, ποὺ τὴν εἶχα ἄλλοτε στὴν πρὸ μεγάλη ἐντέλεια, τόσο ποὺ λίγοι τοῦ κλάδου μου τὴ γνωρίζουν ἢ τὴν εἶχαν γνωρίσει. Ὡ, δὲν τὸ μπορῶ. Γι' αὐτὸ συγχωρέστε μου, ἂν θὰ μὲ βλέπετε ν' ἀποτραβιέμαι, ὅταν ἀκριβῶς θὰ 'θελα πολὺ νὰ βρεθῶ ἀνάμεσά σας. Διπλὰ μὲ πονάει ἔτσι ἡ δυστυχία μου, ἀφοῦ ἀναγκαστικὰ παραγνωρίζομαι. Σὰν ἕνας ἐξόριστος πρέπει νὰ ζήσω. Ὅταν πλησιάζω μιὰ συντροφιά, μὲ κυριεῖ φοβερὴ ἀγωνία, ἐπειδὴ φοβοῦμαι, ὅτι θὰ ἐκτεθῶ στὸν κίνδυνο ν' ἀφήσω νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ κατάστασή μου. Ἔτσι ἦταν καὶ τὸ μισὸ χρόνο αὐτό, ποὺ πέρασα στὴν ἐξοχὴ». Καὶ συνεχίζει. «Τί ταπεινώσις ἦταν γιὰ μένα, ὅταν τύχαινε νὰ 'ναι κάποιος πλάι μου, καὶ ἄκουγε ἀπὸ μακριὰ μιὰ φλογέρα, κι ἐγὼ δὲν ἄκουγα τίποτε, ἢ ἄκουγε τὸ βοσκὸ νὰ τραγουδάει, κι ἐγὼ δὲν ἄκουγα τίποτε. Τέτοια συμβάντα μ' ἔφεραν πολὺ σιμὰ στὴν ἀπελπισία, καὶ λίγο ἔλειψε νὰ δώσω τέλος στὴ ζωὴ μου. Μόνο ἐκείνη, ἡ Τέχνη, μὲ συγκράτησε. Ἄχ, μοῦ φάνηκε κάτι τὸ ἀδύνατο νὰ ἐγκαταλείψω τὸν κόσμο πρὶν βγάλω ἀπὸ μέσα μου ὅλα ἐκεῖνα, γιὰ τὰ ὁποῖα αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸ μου ταγμένο. Αὐτὰ μὲ κάνουν νὰ σκεφθῶ πῶς ἴσως κανεὶς δὲν φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμο τοῦτο χωρὶς νὰ δώσει ἐκεῖνα, γιὰ τὰ ὁποῖα προορίστηκε». Κι ἀποτεινόμενος προσωπικὰ στ' ἀδέρφια του ὁ Beethoven τοὺς γράφει παρακάτω: «Εὐχὴ μου εἶναι νὰ ἐπιφυλαχθεῖ σὲ σὰς μιὰ ζωὴ καλύτερη καὶ πρὸ ξένοιαστῆ ἀπὸ τὴ δική μου, καὶ στὰ παιδιὰ σας συστήστε τὴν Ἀρετὴ, γιατί μόνη αὐτὴ ἦταν ποὺ κράτησε καὶ μένα ὄρθιο στὴ δυστυχία μου. Τῆς χρωστάω, ὅπως καὶ στὴν

στε σὲ πλήρη ἀδυναμία κι' ἀμηχανία νὰ ποῦμε ποιὸ ἔργο τοῦ Beethoven εἶναι ἡ κορυφή τῆς μουσικῆς του δημιουργίας, γιατί στὸ ἔργο του ὑπάρχουν πολλές ὑψηλότες κορυφές.

Ὁ μαθηματικὸς τῆς μουσικῆς ἀπὸ τὶς συνθῆκες τῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς ζωῆς του εἶχε ἐλλειπέστατη μόρφωση. Δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ γράφει τὰ γερμανικά του μὲ λάθη. Δὲν κατάφερε νὰ μάθει ποτὲ πολλαπλασιασμὸ καὶ διαίρεση. Ὅμως κάλυψε τὰ κενὰ τῆς μόρφωσής του μὲ τὸ διάβασμα καὶ τὴ μελέτη ἀρχαίων καὶ νεωτέρων συγγραφέων, ποιητῶν, φιλοσόφων καὶ ιστορικῶν. Ἐγινε αὐτοδίδακτος λόγιος. Ἐγινε. Ἄρα ἦταν γεννημένος νὰ γίνεῖ πνευματικὴ προσωπικότητα στάθμης ὑψηλῆς.

Εἶπαν πὼς ἡ μουσικὴ του πηγάζει κυρίως ἀπὸ τὴν καρδιά. Ὁ Beethoven διοχέτευσε στὴ μουσικὴ του ὄχι μόνον τὸ ἀνθρώπινο αἶσθημα, τὸν πόνο, τὴν πίκρα, τὸ πάθος ἢ τὴ χαρά, ἀλλὰ καὶ μεγάλη πνευματικότητα. Ὅχι μόνον ποίηση τῆς καρδιάς, ἀλλὰ καὶ μέγα ποιητικὸ στοχασμὸ, πὺν προϋποθέτει καλλιέργεια νοῦ καὶ βαθιὰ γνωριμία μὲ τὸν ὑψηλὸ ποιητικὸ καὶ φιλοσοφικὸ λόγο.

Τὸ Πιάνο ἦταν ὄργανο, πὺν τοῦ ἔδινε τὶς πιὸ μεγάλες δυνατότητες νὰ ἐκφράσει τὸ ποιητικὸ του πνεῦμα. Τὰ αἰσθήματα τοῦ Beethoven καὶ ἡ φαντασία του ξεχύνονταν εὐκολότερα καὶ πιὸ ἐλεύθερα στὸ Πιάνο, πὺν αὐτὸς πρῶτος στὴν ἱστορία τῆς μουσικῆς κατάφερε στὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς καὶ δημιουργίας του νὰ τὸ κάνει νὰ ἰσοδυναμεῖ συμφωνικά σχεδὸν μὲ ὀλόκληρη ὀρχήστρα κι' ἄς ἦταν κωφός.

Τὸ ἔργο τοῦ Beethoven μπορεῖ νὰ χωριστεῖ σὲ 3 περιόδους. Ἡ πρώτη ἀρχίζει τὸ 1795 καὶ φθάνει ὡς τὸ 1803. Περιλαμβάνει περίπου 50 ἔργα. Μεταξὺ τῶν εἶναι τὸ Τρίο (3 ἔργα γιὰ πιάνο, βιολί καὶ βιολοντσέλλο), πολλές Σονάτες γιὰ πιάνο, τὰ πρῶτα 6 Κουαρτέττα γιὰ ἔγχορδα. Τὸ OPUS 9, πὺν περιέχει θαυμάσια ἔργα γιὰ 3 ἔγχορδα (βιολί, βιόλα, βιολοντσέλλο). Τὰ 3

πρῶτα Κοντσέρτα γιὰ πιάνο, καὶ οἱ 2 πρῶτες Συμφωνίες του.

Ἡ δευτέρη περίοδος ἀρχίζει μὲ τὴν Τρίτη Συμφωνία, τὴν «Ἡρωϊκὴ», καὶ περιλαμβάνει τὶς Συμφωνίες 3 μέχρι 8. Σονάτες γιὰ πιάνο, Κουαρτέττα, τὰ 2 τελευταία Κοντσέρτα γιὰ πιάνο (4 καὶ 5), τὸ Κοντσέρτο γιὰ βιολί, τὴ μουσικὴ του στὸν «Ἐγκμοντ» τοῦ Goethe, τὴ μοναδικὴ ὄπερα «Φιντέλιο», κ. ἄ.

Ἡ Τρίτη περίοδος περιλαμβάνει τὴ «Missa solemnis (Πανηγυρικὴ Λειτουργία)», τὴν «Ἐνάτη» Συμφωνία, τὶς τελευταίες Σονάτες γιὰ πιάνο, τὰ τελευταία Κουαρτέττα.

Σημειώνουμε πὼς ὅ,τι ἔγραψε τὴν πρώτη περίοδο, στὴ νεανικὴ του ἡλικία, τὰ ἔγραψε μὲ καλὴ ἢ σχεδὸν καλὴ αἴσθησι ἀκοῆς. Ὅ,τι ἔγραψε τὴ δευτέρη περίοδο, τὰ ἔγραψε βαρῆκος. Τὰ τελευταία χρόνια ἀπὸ τὴν πρώτη περίοδο καὶ ὅλη τὴ δευτέρη ὁ ψυχισμὸς του παρουσιάζε πολλές διαταραχὲς καὶ μεγάλες μεταπτώσεις. Τὰ ἔργα τῆς τρίτης περιόδου γράφθηκαν ἀπὸ τὸν κωφὸ πιά, ἀλλὰ μὲ σταθερὸ ψυχισμὸ Beethoven.

Συμπερασματικά ἡ βαρῆκοῖα ἐπισκέφτηκε τὸν μουσουργὸ στὰ 26 του, ἐγκαταστάθηκε γιὰ καλὰ καὶ τὴν πρωτοφανέρωσε μὲ μεγάλη ἐπιφύλαξη στὰ 31 του χρόνια, ἐνῶ στὰ 45 του χρόνια ἔφθασε στὸ στάδιο τῆς κωφότητος.

Στὰ πλῆκτρα τοῦ πιάνου ἄρχισε τὶς μουσικὲς ἀσκήσεις σὲ ἡλικία 4 ἐτῶν. Στὴν ἡλικία τῶν 7 χρόνων πρωτοεμφανίστηκε σὰν πιανίστας μπροστὰ σὲ κοινὸ. Σὲ ἡλικία 13 1/2 ἐτῶν διορίστηκε σὰν δευτέρος ὀργανίστας τῆς αὐλῆς τοῦ ἡγεμόνα τῆς Βόννης, καὶ στὰ 15 χρόνια του μπῆκε σὰν δάσκαλος μουσικῆς, ἐνῶ κι' ὁ ἴδιος ἦταν ἀκόμα μαθητῆς τῆς, στὸ σπῆτι τῶν von Breuning.

Σὲ ἡλικία 18 χρόνων ὁ Beethoven εἶχε προκαλέσει τὴν ἐκπληξὴ πολλῶν καὶ ἔκανε τὸ Mozart νὰ πεῖ: «Προσέξτε τον, γι' αὐτὸν θὰ μιλήσει κάποτε ὁ κόσμος». Καὶ μίλησε, καὶ μιλάει, καὶ θὰ μιλάει.

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ

Όταν ταξιδεύη κανείς, έχει πολλά να σκεφθῆ. Ένα ταξίδι εἶναι πάντα ἕνας προβληματισμός. Σοῦ δίνει, φυσικά, τὴν εὐκαιρία νὰ δῆς τόπους, ἀνθρώπους, ἔργα ἀνθρώπων. Ἄν μείνης ὁμως μόνο σ' αὐτά, δὲν ἔχει συλλάβει τὴν οὐσία τοῦ ταξιδιοῦ.

Ἐπισκέπτεσαι πόλεις στὴν Εὐρώπη καὶ ἀλλοῦ, ποὺ ἀριθμοῦν ἡλικία πολλῶν αἰώνων. Σοῦ κάνουν ἐντύπωσι τὰ ὠραῖα παλῆὰ κτίρια. Ἐκκλησίες, παλάτια, θέατρα. Ἀρχιτεκτονικὰ δημιουργήματα καταπληκτικά. Προσόψεις καταστόλιστες μὲ πλῆθος ἀγαλμάτων καὶ γλυπτῶν, μοιάζουν κυριολεκτικὰ σὰν κέντημα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνο τὰ δημόσια κτίρια, ὅπου φιλόδοξοι βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες ἀποτύπωσαν τὴν δύναμι καὶ τὸν πλοῦτο καὶ οἱ λαοὶ τὰ διατήρησαν καὶ τὰ ἐπιδεικνύουν σήμερα μὲ καμάρι. Εἶναι καὶ οἱ κατοικίες τῶν ἀνθρώπων. Τὰ ἀπλᾶ σπίτια, ποὺ ἀποτυπώθηκε σ' αὐτὰ ἡ εὐμάρεια αὐτῶν ποὺ τὰ ἔκτισαν ἀλλὰ καὶ τὸ γοῦστο τους. Δὲν περιορίστηκαν στὰ ἀναγκαῖα. Δὲν ἔχτισαν ἀπλῶς ἕνα σπίτι χρήσιμο γιὰ κατοικία. Τὸ ἐφτείαξαν ὁμορφο. Ἔτσι καὶ τὰ παλῆὰ σπίτια εἶναι μικρὰ ἔργα τέχνης.

Σήμερα μᾶς ἔχει κυριεύσει ἡ χρησιμοθηρία. Καὶ στὸν τόπο μας προχωρήσαμε στὸ ἔγκλημα νὰ γκρεμίσουμε τὰ ὠραῖα νεοκλασσικὰ μέγαρα ποὺ στόλιζαν τὴν Ἀθήνα καὶ ἄλλες πόλεις, γιὰ νὰ χτίσουμε τὰ ἀνοσιουργήματα ποὺ ὠνομάσθησαν συλλήβδην πολυκατοικίες. Κατοικεῖς σ' αὐτές, ἀλλὰ σπίτι σου δὲν εἶναι.

Ἀλλὰ μιὰ καὶ μιλάμε γιὰ ἔργα ἀνθρώπων, ἄς θυμηθοῦμε τὴν θεωρία ποὺ παλαιότερα χαλοῦσε κόσμο. Ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἀπὸ τὸν πίθηκο. Ὁ ἄνθρωπος ξεκίνησε ἀπὸ τὴν σπηλιὴ καὶ ἐφτείαξε μαρμαρόχτιστα παλάτια, παρθενῶνες καὶ καθεδρικοὺς ναοὺς. Οἱ πίθηκοι καὶ τὰ ἄλλα ζῶα κάνουν καὶ σήμερα τὴ φωνηὰ τους ὅπως ὅταν πρωτοπαρουσιάστηκαν στὴν γῆ. Ποιὰ σχέση λοιπὸν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη ἀνάμεσα στὰ ἄλογα ζῶα καὶ τὸν «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ» πλασθέντα ἄνθρωπο;

Μπήκα σ' ἕνα μουσεῖο. Καθὼς ἔβγαινα, πῆγα νὰ κάνω τὸν σταυρό μου, ὅπως ὅταν βγαίνης ἀπὸ μιὰ ἐκκλησιά. Ἀγωνίσθηκα γιὰ νὰ μὴν ὑποκύψω, γιατί δὲν μοῦ ἄρεσε ἡ ἐξομοίωσις. Σκέφθηκα ὁμως: Μήπως ἡ Τέχνη, ὡς ἔκφρασις τοῦ ὠραίου καὶ τοῦ καλοῦ, δὲν ἔχη μέσα της τὴν πνοὴ τοῦ Θεοῦ; Ἀρκεῖ νὰ τὸ αἰσθάνεται αὐτὸ ὁ καλλιτέχνης καὶ νὰ κρατᾶ τὴν τέχνη του ψηλά.

Βρισκόμαστε σὲ μιὰ ἐκλεκτὴ συντροφιά τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόνης. Ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης, κυρίως παιδαγωγοὶ καὶ ψυχολόγοι. Τοὺς παρακολουθῶ νὰ συζητοῦν. Καταλαβαίνει κανεὶς πόσο διαφορετικὸ εἶναι νὰ ξέρης γράμματα, ἀπὸ τὸ νὰ εἶσαι μορφωμένος, καλλιεργημένος. Στὴν πρώτη περίπτωσι ὁ ἄνθρωπος μοιάζει μὲ ἕνα λεξικό. Στὴν δευτέρη, εἶναι σκεπτόμενος ἄνθρωπος. Τὸ κακὸ εἶναι ὅτι ἡ ἐπιστήμη μόνη της δὲν μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ

τήν υποβάθμισι. Ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ ἐπιστήμονες ποὺ ἀπλῶς παπαγαλίζουν τὶς γνώσεις ποὺ ἀπέκτησαν.

Στὸ πρόγραμμά μας ὑπάρχει ξενάγησης τῆς συντροφιάς σ' ἓνα παλιὸ μοναστήρι. Ἐνα τεράστιο κτίσμα, ἀπὸ τὰ χρόνια ποὺ τὸ μοναστήρι ἦταν στὴν ἀκμή του. Καὶ τὰ χρόνια αὐτὰ ἄφησαν τὴν σφραγίδα τους. Τότε, μᾶς πληροφορεῖ ἡ ξεναγός, τὸ μοναστήρι ἔτρεφε καθημερινὰ ἑκατοντάδες ἀνθρώπους, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς. Ἀνήκει στὴν μοναστικὴ παράδοσι, νὰ συνδυάζονται στὰ μοναστήρια τὰ πνευματικὰ ἔργα μὲ τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης.

Περνάμε σὲ μιὰ μεγάλη αἶθουσα μὲ παλιοὺς πίνακες διασῆμων ζωγράφων μὲ θρησκευτικὰ θέματα. Ἡ ξεναγός μᾶς πληροφορεῖ καὶ πάλι ὅτι κατὰ τὴν γαλλικὴ ἐπανάσσι, γιὰ νὰ προφυλάξουν τοὺς πίνακες ἀπὸ τὴν καταστροφὴ, τοὺς εἶχαν καλύψει μὲ πανῶ μὲ λουλούδια καὶ πουλιά. Ὁ ἀντιθρησκευτικὸς φανατισμὸς τῶν ἐπαναστατῶν ἐκδηλωνόταν καὶ στὰ ἔργα Τέχνης.

Στὸ ταξίδι μας περνᾶμε ἀπὸ τὸ Βατερλώ. Καὶ μόνο τὸ ὄνομά του μᾶς θυμίζει μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες φυσιογνωμίες τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, τὸν Μεγάλον Ναπολέοντα, καθὼς καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες μάχες του ποὺ

ἐσήμανε τὴν πτώσι του καὶ τὸν ὠδήγησε ἐξόριστο στὴν Ἁγία Ἑλένη. Μετὰ τὸν θάνατό του ὁμως, οἱ Γάλλοι μετέφεραν τὴν στάχτη του στὸ Παρίσι, μὲ μεγάλες τιμές, καὶ τὴν ἀπέθεσαν σ' ἓνα μεγαλοπρεπὴ τάφο στὸ Μέγαρον τῶν Ἀναπήρων. «Αὐτὴ ἡ ἐπιγραφή στὴ Γαλλία, ὑπῆρξε τὸ τελευταῖο θριαμβευτικὸ ταξίδι τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀγαπήθηκε ἀπὸ τὸ λαό του πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλους, ποὺ τὸν σεβάστηκαν οἱ στρατιῶτες του περισσότερο ἀπ' ὅλους, ποὺ τὸν φοβήθηκαν οἱ ἐχθροὶ του πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλους», διαβάζουμε σ' ἓνα γαλλικὸ ὁδηγὸ ποὺ δίνει ἓνα πλῆθος λεπτομερειῶν γιὰ τὴν μεταφορὰ του στὸ Παρίσι καὶ γιὰ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς λατρείας τῶν Γάλλων στὸν νεκρὸ αὐτοκράτορά τους.

Καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Μεγάλον Ναπολέοντα καὶ μετὰ ἀπ' αὐτόν, ὑπῆρξαν ἀπόπειρες μονοκρατορίας στὴν Εὐρώπη. Ἡ τοποθέτησίς τους ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν τελικὴ τους ἐκβασί καὶ διαφέρει κατὰ περίπτωσι. Ὅλοι μιλοῦμε γιὰ ἀντικειμενικὴ κρίσι τῆς ἱστορίας. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ μᾶλλον δυσκολεύεται σὲ πολλὰς περιπτώσεις νὰ ἀποφανθῇ. Ἡ ζωὴ δὲν εἶναι τόσο ἀπλῆ. Καὶ τὰ γεγονότα συχνὰ δυσερμῆνευτα.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΟ ΙΡΑΚ

Ο Ουΐνστον Τσώρτσιλ, ο μεγάλος ήγέτης του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου είχε πει και γράφει ότι ο πόλεμος αυτός μπορούσε με όρισμένες δραστικές κινήσεις των Δυτικών Δημοκρατιών να είχε προληφθεί και να είχε αποφύγει η ανθρωπότητα την μεγαλύτερη μέχρι σήμερα τραγωδία στην ιστορική της πορεία. Οι λόγοι αυτοί του Τσώρτσιλ έρχονται στον νου έξ' άφορητης της πρόσφατης εισβολής των αγγλοαμερικανικών δυνάμεων στο Ιράκ.

Από μήνες είχε καλλιεργηθεί στην διεθνή κοινή γνώμη ή φήμη για την ύπαρξη έπικινδύνου για την διεθνή ασφάλεια όπλοστασίου με χημικά και πυρηνικά όπλα στα χέρια ενός άδίστακτου δικτάτορα.

Με αυτήν την έκδοχή, ως επίσημη αιτιολογία, με ταλαντεύσεις και την παράκαμψη διεθνών θεσμικών οργάνων, όπως του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, ή εισβολή έγινε, το στρατιωτικό αποτέλεσμα της οποίας ήταν η ραγδαία κατάρρευση της ανύπαρκτης ιρακινής αντίστασης και η κατάκτηση της χώρας από τις αγγλοαμερικανικές δυνάμεις, με συνέπεια υλικές καταστροφές και ανθρώπινα θύματα μεταξὺ τῶν ἀμάχων. Αυτά είναι γνωστά τοῖς πᾶσι και με κάθε τηλεοπτική λεπτομέρεια.

Όμως η ήγεσία των επιτιθεμένων χωρῶν δὲν αἰσθάνθηκε την υποχρέωση να πληροφορήσει την διεθνή κοινή γνώμη για την άνευρεση του περίφημου όπλοστασίου του Ιρακινού ήγέτη, ή έξουδετέρωση του όποιου ήταν και ο άποχρῶν λόγος της εισβολής. Έξ άλλου θα περίμενε κανείς ἐάν ὑφίστατο ἕνα παρόμοιο όπλοστάσιο να ἐχρησιμοποιεῖτο την κατάλληλη στιγμή από τους ἀμυνομένους για την απόκρουση της ἐπιθέσεως.

Απλῶς η σιγή ἐπὶ του θέματος αὐτοῦ ἐπιβεβαιώνει και τις ἐκθέσεις τῶν ἐπιτροπῶν τῶν παρατηρητῶν του ΟΗΕ, πὺν εἶχαν προηγηθεῖ της ἐπιθέσεως, σύμφωνα με τις όποιες οἱ ἐντεταλμένοι του Συμβουλίου Ασφαλείας δὲν

εἶχαν άνεύρει κατά τις ἐπὶ τόπου ἐπισκέψεις των τίποτε πὺν να ἐπαληθεῖ τις φήμες για την ὑπαρξη αὐτοῦ του φοβεροῦ όπλοστασίου.

Βέβαια εἶναι κοινὸς τόπος ὅτι στην διεθνή, ἀλλὰ και στην ἐσωτερική, πολιτική πολλές ἄλλες σκοπιμότητες ὑποκρύπτονται κάτω από ἀληθοφανείς λόγους. Ἀλλὰ για τόσο σοβαρὰ προβλήματα, τὰ όποια ἀφοροῦν στην εἰρήνη και την ασφάλεια τῶν λαῶν κάποια διαφάνεια σὲ τόσο μεγάλες ἀποφάσεις θὰ ήταν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνεν ἀπαραίτητος.

Παρὰ την ἔλλειπη πληροφόρηση από ὅσα ἔχομεν ὑπ' ὄψη μας ὁ λόγος του Τσώρτσιλ για την μὴ ἀναγκαιότητα του δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου, ἰσχύει και για τὸν τοπικὸ αὐτὸν πόλεμο με την εισβολή στο Ιράκ ἐν ἔτει 2003.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Την Διακαινήσιμο ἑβδομάδα εἶχαμε την εὐκαιρία να παρακολουθήσουμε από τις μικρὲς ὀθόνες τις συγκινητικές στιγμές της ἐπικοινωνίας τῶν ἐγκλειστων από ἐδῶ και 29 χρόνια ἑλληνοκυπρίων στὰ κατεχόμενα ἐδάφη της Βορείου Κύπρου, μετὰ τῶν συγγενῶν και φίλων τους στην ἐλεύθερη Κύπρο, κατά «συγκατάβαση» του Ραοῦλ Ντενκτάς.

Εἶναι εἰρωνεία για τὸ κύρος τῶν Διεθνῶν οργάνων και τῶν περιφήμων διακηρύξεων για τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ή αὐθαίρετη βούληση ὀρισμένων αὐταρχικῶν ἀρχηγίσκων να στεροῦν για δεκαετίες τὸ δικαίωμα σὲ ἀπλους πολίτες της ἐλεύθερης διακινήσεως και ἐπικοινωνίας αὐτῶν μετὰ τῶν συγγενῶν και φίλων τους, οἱ όποιοι σὲ κάποια ἱστορική συγκυρία θρῆθησαν χωρισμένοι και ἀπομονωμένοι από κάποιο (γιατί ὄχι) σιδηροῦν παραπέτασμα.

Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι, με την κινητικότητα, ή όποια παρατηρεῖται τούς τελευταίους μήνες περὶ τὸ Κυπριακό, ἔστω και με την κατ' ἀρχὴν ἀπόρριψη του σχεδίου Κόφι Ἀνάν, με την εὐκαιρία της ἐντάξεως της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Εὐρωπαϊκή Ἐνωση θὰ ὑπάρ-

ξουν θετικές εξελίξεις στο ζήτημα αυτό, που θα εξουδετερώσουν τις αυθαιρέσεις του άνεκδιηγήτου Ραούλ Ντενκτάς.

ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΑΣΧΗΜΙΕΣ ΣΤΑ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου αυτή η γνωστή - άγνωστη πτυχή τῆς κυπριακού προβλήματος που συστηματικά και άνελέητα δρομολογήθηκε από την Τουρκία μετά την εισβολή τοῦ 1974 ἀναμφίβολα ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο κομμάτι τῶν πολιτικών στρατιωτικών σχεδίων της γιὰ τὴν ἴδρυσή ξεχωριστοῦ κράτους.

Εἴκοσι ὀκτὼ χρόνια μετὰ τὴν τουρκικὴ ἐισβολὴ τὰ στοιχεῖα μιλοῦν ἀπὸ μόνα τους. Τουλάχιστον 55 ἐκκλησίες ἔχουν μετατραπῆ σὲ μουσουλμανικὰ τεμένη, 44 σὲ στάβλους, σὲ κέντρα διασκέδασης, σὲ στρατόπεδα ἢ σὲ ἀποθήκες πυρομαχικῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατοχῆς. Συγκεκριμένα στὴν κώμη Κελίρ τῆς Καρπασίας ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου χρησιμοποιεῖται ὡς δημόσια οὐρητήρια, ἐνῶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μάμαντος στὸ χωριὸ Γαῖδουρὰ ἔγινε μάνδρα γιὰ πρόβατα.

Ἵστερα ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ εἶναι ἀπορίας ἄξιον πὼς ἡ ἠγεσία τοῦ ἀσιὰτῆ αὐτοῦ κατακτητῆ ἐπιδιώκει νὰ συμπεριληφθεῖ ἡ Τουρκία στὴν χορεία τῶν κρατῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως καὶ ἀκόμη περισσότερο πὼς οἱ Εὐρωπαῖοι ἑταῖροι διαπραγματεύονται τοὺς ὄρους γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο μιᾶς τέτοιας μελλοντικῆς εἰσοδοχῆς της στὴν Ε. Ε. με κριτήρια οἰκονομικὰ καὶ γεωπολιτικὰ χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὀσθαρά ὑπ' ὄψη τὸ ἔλλειμα πολιτιστικῆς εὐαισθησίας τῆς τουρκικῆς ἠγεσίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς πνευματικῆς κληρονομιάς τῶν γειτονικῶν τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι παρὰνόμως τελοῦν ὑπὸ τὴν κατοχὴ τῶν.

ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΩΣ

Οἱ ἐκτεταμένες περιγραφὲς ἐγκληματικῶν πράξεων καὶ οἰκογενειακῶν δραμάτων στὰ δελτία εἰδήσεων τῆς τηλεοράσεως, καθὼς καὶ τὸ ἐκτεταμένο ρεπορτάζ σὲ κυριακάτικο φύλλο ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας, δίνουν ἀφορμὴ νὰ ἐπανέλθουμε στὸ πρόβλημα τῶν προγραμμάτων τῶν τηλεοπτικῶν σταθμῶν, τὰ ὁποῖα καὶ

ἀποτελοῦν τὸν πονοκέφαλο πολλῶν γονέων, σχετικὰ μὲ τὴν ἀπαγόρευση αὐτῶν χωρὶς ἔλεγχου. Καὶ τὸ πρόβλημα αὐτὸ δὲν περιορίζεται στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ μόνον, ἀλλὰ εἶναι διεθνές.

«Συνεχεῖς σκηνὲς βίας, ἐκτεταμένη πορνογραφία, δημόσιες ἐκμυσθρεύσεις, ριάλιτυ σόου... Αἰτίες ὑπάρχουν πάμπολλες γιὰ νὰ ἀπαγορευθεῖ ἡ τηλεόραση στὰ παιδιὰ. Εἶναι ὅμως λύση; Μήπως θὰ ἔπρεπε νὰ δεῖξουμε στὰ παιδιὰ μας πὼς νὰ ἐπιλέγουν τὸ καλύτερο καὶ ὄχι τὸ χειρότερο;» Τὰ ἐρωτήματα τίθενται ἀπὸ τὸ γαλλικὸ περιοδικὸ «L' express» μὲ ἀφορμὴ τὴν πρόταση τῆς ἐπιτροπῆς Κριγκέλ (Γαλλίδα φιλόσοφος καὶ σύμβουλος τοῦ Γάλλου Προέδρου Σιράκ) «γιὰ τὸν αὐστηρὸ ἔλεγχου τοῦ περιεχομένου τῶν προγραμμάτων ἀπὸ τὸ ὑπὸ ψήφιση νομοσχέδιο γιὰ τὴν μὴ ἐλεύθερη πρόσβαση τοῦ γαλλικοῦ κοινοῦ σὲ προγράμματα μὲ σκηνὲς σκληρῆς βίας καὶ πορνογραφίας».

Ἐξ ἄλλου ἐξυμνώντας συνεχῶς ἡ τηλεόραση τὴν κατανάλωση καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῶν διαφημιζομένων προϊόντων δημιουργεῖ στὰ παιδιὰ καὶ στοὺς νέους τὴν ἐντύπωση ὅτι πρέπει νὰ ικανοποιοῦν ἀκατάπαυστα τὶς ἐπιθυμίες τους καὶ νὰ ἀνανεῶνουν συνεχῶς τὶς ἀπολαύσεις τους. Μὴ μᾶς διαφεύγει ὅμως τὸ γεγονός ὅτι οἱ τηλεοπτικοὶ σταθμοὶ δὲν εἶναι μορφωτικὰ ἰδρύματα, ἀλλὰ συνήθως ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ ἀποσκοποῦν στὴν αὐξήση τῶν κερδῶν τους καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ ἠθικὴ προστασία τῶν νέων καὶ τῶν παιδιῶν προσκροῖε στὰ συμφέροντα αὐτῶν. Συγκεκριμένα ἡ ἀπαγόρευση «κακῶν» ταινιῶν ἐφέτος τὸ καλοκαίρι ἀπὸ τὸ γαλλικὸ Ἐθνικὸ Συμβούλιο Τηλεοράσεως εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὰ συνδρομητικὰ κανάλια νὰ χάσουν 800.000 συνδρομητὲς καὶ 30 ἑκατομμύρια εὐρώ. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς εἶναι προφανές ὅτι δὲν ὑπάρχει προθυμία ἐκ μέρους τῶν τηλεοπτικῶν σταθμῶν γιὰ τὴν συμμόρφωσή τους σὲ ὑποδείξεις ἐπιτροπῶν γιὰ τὴν ἐξυγίανση τοῦ περιεχομένου τῶν προβαλλομένων ταινιῶν. Ὡς ἐκ τούτου τὸ κύριον βάρος τῆς ἠθικῆς προστασίας τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν προσβολὴ τῆς ἐν πολλοῖς ἀσυνδοσίας τῶν τηλεοπτικῶν προγραμμάτων ἐφέτει στοὺς γονεῖς ποὺ πρέπει νὰ ἐπαγρυπνοῦν.

Είναι βέβαια ευχάριστο ότι σε πολλά κράτη, όπως στην Γαλλία, ψηφίζονται νομοσχέδια τα οποία εξουσιοδοτούν τα αρμόδια Έθνικά Συστήματα Τηλεοράσεως να ελέγχουν, ώστε προγράμματα τα οποία περιλαμβάνουν σκηνές αναιτίας βίας ή πορνογραφία να μη είναι προσβάσιμα στο εύρυ κοινό.

«Και στο νομοσχέδιο αυτό -λέει ο αρμόδιος γάλλος εισηγητής ύπουργός- δεν πρέπει

να δοῦμε ἓνα κράτος που ἐλέγχει τὰ πάντα, ἀλλὰ ἓνα κράτος που ἐπαγρυπνεῖ καὶ ἐλέγχει συνειδήσεις».

Ἄλλὰ τὰ νομοσχέδια αὐτὰ γιὰ νὰ μὴ εἶναι νεκρὸς τύπος καὶ ἐδῶ στὴν πατρίδα μας ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικό, ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχουν εὐαίσθητες συνειδήσεις καὶ ἄτομα δραστήρια ὥστε νὰ ἐπιμελοῦνται τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ὀριζομένων στὰ νομοσχέδια αὐτά.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Ο ΘΕΟΣ ΑΓΑΠΗ ΕΣΤΙ

*«Καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ
μένει ἐν τῷ Θεῷ».*

*Ὁ Ἄγνωστος τῆς ἄρρητης
τῶν οὐρανῶν Σοφίας,
πῶς νὰ γνωσθεῖ ἀπ' τὸ «κενὸ» τῆς γήινης σοφίας.*

*Ὁ Ἄτρεπτος καὶ Ἀόριστος
τὸ σύμπαν πού ὀρίζει,
πῶς μέσα στὸ τρεπτὸ τῆς λογικῆς
νὰ ὀρισθεῖ τῶν ὄντων.*

*Ὁ Ἄναρχος, ὁ Ἄκτιστος
ὁ ὑπερούσιος ὁ Νοῦς,
πῶς μέσα στὴν ἐφήμερη
τὴ νόση νὰ νοηθεῖ.*

*Μὰ σὰν δεχθεῖς ὡσὰν
πηγὴ Ἀγάπης τὸν Θεό,
κι ὅτι ἡ ζωὴ σου ἄνθισε
μὲ Κείνης τὸ ξεχείλισμα
τότε ὁ Ἄγνωστος καὶ ὁ Ἄτρεπτος καὶ ὁ Ἄναρχος,
στὸ εἶναι σου θὰ κατοικεῖ
μὲ θείας «μέθεξη» ζωῆς.*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Θα μείνουμε, για λίγο πάλι, στις δραστηριότητες της ομογένειας των ΗΠΑ, για να επισημάνουμε μία σοβαρή κίνηση που γίνεται από το «Αμερικανικό Ίδρυμα για την Έλληνική Γλώσσα και τον Πολιτισμό».

Το Ίδρυμα αυτό, έχει έδρα την πόλη Tampa της πολιτείας Florida.

Οι σκοποί του Ίδρυματος αυτού είναι η διατήρηση και προαγωγή της ελληνικής γλώσσας και των ελληνικών πολιτιστικών αξιών σε παγκόσμιο επίπεδο με έντονη δραστηριότητα σε Ίδρύματα Ανωτάτης Παιδείας.

Το Ίδρυμα αυτό, έχει στις ΗΠΑ ένα Κεντρικό Συμβούλιο από μέλη εξέχουσες προσωπικότητες της πολιτικής και της ομογένειας καθώς και ένα Έκτελεστικό Κεντρικό Συμβούλιο αποτελούμενο από έξι μέλη της ομογένειας. Στην Ελλάδα έχει ιδρυθεί θυγατρικός οργανισμός του Αμερικανικού Ίδρυματος, με κύριο στόχο την ενίσχυση των σκοπών του Ίδρυματος των ΗΠΑ. Επίσης έχουν ιδρυθεί σε ορισμένες πόλεις της Αμερικής παραρτήματα για την ευρύτερη προώθηση των σκοπών του Ίδρυματος στους κόλπους της ομογένειας.

Πρόσφατη εκδήλωση του Ίδρυματος, όπως πληροφορηθήκαμε από σχετική επιστολή, ήταν, η έκθεση με ελληνικά εκθέματα της «Μεγάλης Ελλάδος - Magna Graecia» από την Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, που οργανώθηκε στο Μουσείο Καλών Τεχνών της Tampa από τις 2 Φεβρουαρίου έως τις 20 Απριλίου 2003. Όπως ανα-

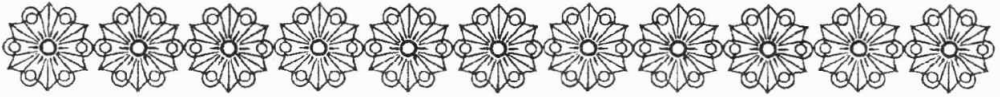
φέρεται στην επιστολή, η έκθεση αυτή σημείωσε μεγάλη επιτυχία.

Από τις ΗΠΑ, θα μεταφερθούμε τώρα στην Αυστραλία. Και αυτό διότι, θέλουμε να επισημάνουμε ένα γεγονός σημαντικό για τον εκεί έλληνισμό, για το οποίο έγραψε η εφημερίδα «Εστία» της 25/4/2003. Στο δημοσίευμα αυτό αναφέρεται ότι, οι Έλληνες της Αυστραλίας, δεν αφομοιώνονται εύκολα και ότι, στην συντριπτική πλειοψηφία τους εξακολουθούν να όμιλούν τη γλώσσα τους, ή οποία υφίσταται τις μικρότερες απώλειες σε σύγκριση με τις υπόλοιπες γλώσσες. Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξε έρευνα του Πανεπιστημίου της Μελβούρνης, η οποία κατέγραψε ότι, αντίθετα από άλλες μεταναστευτικές ομάδες, μόλις το 7% των Ελλήνων της Αυστραλίας χρησιμοποιούν τα αγγλικά στο σπίτι. Στην ίδια έρευνα, αναφέρεται ότι, επειδή ο ελληνικός πολιτισμός διαφέρει από τον κυρίαρχο πολιτισμό και η πλειοψηφία των Ελλήνων της Αυστραλίας είναι συγκεντρωμένοι κατά μεγάλες ομάδες, έχει ως αποτέλεσμα να διατηρείται έντονος ο ελληνικός πολιτισμικός χαρακτήρας.

Είναι πράγματι πολύ σημαντική η ειδηση αυτή και ευχόμαστε να διατηρηθούν ζωντανά, η ελληνική γλώσσα και τα ελληνικά ήθη και έθιμα όχι μόνο σ' αυτή τη γενιά των ελλήνων μεταναστών, αλλά και στις επόμενες.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Όμότιμος καθηγητής Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Όσοι ασχολούνται με τα θέματα της Παιδείας, θα γνωρίζουν ασφαλώς τις προτεινόμενες σοβαρές αλλαγές στην Ανωτάτη Εκπαίδευση, από τις Κυβερνήσεις των Κρατών μελών της Ε. Ε.

Στη στήλη αυτή των «Ακτίων» θα αναφερθούν, συνοπτικά, οι προτάσεις των Υπουργών Παιδείας της Ε. Ε., που έγιναν τον Ιούνιο του 1999 στην Μπολόνια και τον Μάρτιο του 2001 στην Πράγα. Προηγήθησαν και άλλες συσκέψεις, με προκαταρκτικές συζητήσεις, πάνω στα βασικά σημεία αλλαγών που πρόκειται να γίνουν μέσα στα επόμενα χρόνια.

Περισσότερες πληροφορίες μπορούν να βρουν, όσοι ενδιαφέρονται ειδικά για τα θέματα αυτά, στο βιβλίο των Χ. Κάτσινα και Π. Σωτήρη, με τίτλο: «Η αναδιάρθρωση του Έλληνικού Πανεπιστημίου» που κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις Εκδόσεις Σαββάλας και από το οποίο πήραμε αρκετά στοιχεία.

Στην Μπολόνια, οι Υπουργοί Παιδείας της Ε. Ε. προσυπέγραψαν μία Διακήρυξη, για την Ανωτάτη Εκπαίδευση, για την επίτευξη 6 στόχων μέσα σε περίοδο 10 ετών, δηλαδή μέχρι το 2010.

Τα κυριότερα σημεία των στόχων αυτών είναι:

1. Σύστημα δύο κύκλων σπουδών. Έναν προπτυχιακό, με διάρκεια σπουδών, τουλάχιστον τρία χρόνια και έναν μεταπτυχιακό. Το πτυχίο του πρώτου κύκλου, θα αναγνωρίζεται στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας ως ικανό επαγγελματικό προσόν, ενώ οι σπουδές στον δεύτερο κύκλο, θα οδηγούν στην απόκτηση Μεταπτυχιακού (τύπου Master) ή Διδακτορικού Διπλώματος.

2. Καθιέρωση ενός συστήματος μεταφερόμενων διδακτικών μονάδων, που θα μπορούν να παίρνουν οι φοιτητές που θα ήθελαν να σπουδάσουν σε περισσότερα του ενός Πανεπιστήμια της Ε. Ε. (European Transfer System).

3. Υιοθέτηση ενός συστήματος τίτλου σπουδών, που θα συνοδεύεται από ένα «Συμπλήρωμα Διπλώματος», το οποίο θα δίνει πληροφορίες όσον αφορά στο πρόγραμμα σπουδών που ακολούθησε ο κάτοχος του πτυχίου.

4. Προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών, των διδασκόντων και ερευνητών καθώς και του Διοικητικού Προσωπικού των Πανεπιστημίων.

5. Προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας για τη διασφάλιση της ποιότητας της παρεχόμενης γνώσης, με κοινά κριτήρια αξιολόγησης.

6. Προώθηση των απαραίτητων ευρωπαϊκών διαστάσεων στην Ανωτάτη Εκπαίδευση, σε σχέση, με τα προγράμματα σπουδών, με τη συνεργασία μεταξύ των Πανεπιστημίων της Ε. Ε., με την κινητικότητα των φοιτητών και με τα ολοκληρωμένα προγράμματα σπουδών και άσκησης.

Η Διακήρυξη αυτή, αποτελεί σταθμό στην εξέλιξη, για τη δημιουργία και εφαρμογή νέων στρατηγικών στην παροχή γνώσης από τα Πανεπιστήμια της Ε. Ε.

Για τη Σύνοδο της Πράγας, κατά την οποία οι Υπουργοί Παιδείας δεσμεύτηκαν για τη δημιουργία «Ευρωπαϊκού Χώρου Ανωτάτης Εκπαίδευσης», θα αναφερθούμε στο επόμενο τεύχος του περιοδικού.

Χ. Γ.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΚΡΙΣΗ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ

Νέα ρεκόρ κυκλοφοριακής πτώσεως σημειώνουν οι ελληνικές εφημερίδες. Ίδιως οι ήμερήσιες έχουν χάσει περισσότερο από το 60% των αναγνωστών που είχαν στις αρχές της δεκαετίας του '90! Η καθίζηση αυτή όχι μόνο δεν περιορίζεται, αλλά επεκτείνεται πλέον στις κυριακάτικες εκδόσεις, στα εβδομαδιαία φύλλα και στα περιοδικά, που είναι τα οικονομικά στηρίγματα των επιχειρήσεων Τύπου.

Είναι αλήθεια ότι ποτέ η χώρα δεν είχε αναπτυγμένο Τύπο, ούτε και παραδοσιακά υψηλή αναγνωσιμότητα, όπως άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Την Τουρκία και τις Φιλιππίνες ανταγωνιζόμαστε με 64 αναγνώστες εφημερίδων ανά 1.000 κατοίκους, έναντι των 300 της Μ. Βρετανίας και των 150 της Γερμανίας. Άρκετοί μάλιστα από τους έναπομείναντες αναγνώστες αγοράζουν εφημερίδες για τα ένθετα περιοδικά που προσφέρονται δωρεάν ή με μικρό κόστος. Η τραγική μείωση των εσόδων από τις πωλήσεις φύλλων αντισταθμίζονται μέχρι πρότινος με τα έσοδα από διαφημιστικές καταχωρήσεις, που ξεπερνούσαν το 65% των συνολικών εσόδων, αλλά και αυτά άρχισαν πλέον να μειώνονται στα πλαίσια της γενικότερης οικονομικής κρίσεως. Έτσι το δημοσιογραφικό προϊόν υποβαθμίζεται προς όφελος του έντυπωσιακού lay out των σκανδαλιστικών ειδήσεων και των ενθέτων ελαφρών αναγνωσμάτων, και απαξιώνεται από το χαμηλό επίπεδο ευσυνειδησίας και ήθους ορισμένων από τους λειτουργούς του Τύπου.

Η κρίση αξιοπιστίας όμως είναι διεθνές φαινόμενο στον Τύπο. Τελευταίο πρωτοφανές παράδειγμα προς αποφυγή ο

27χρονος Άμερικανός δημοσιογράφος Τζέισον Μπλέρ των New York Times, ο «πολυγραφότατος ανταποκριτής της ιστορικής εφημερίδας» όπως είχε χαρακτηριστεί. Επρόκειτο, όπως αποκαλύφθηκε, για έναν «παραμυθά» που σίγουρα θα ήταν ένας επιτυχημένος διηγηματογράφος, αλλά αποδείχθηκε επικίνδυνα ακατάλληλος για δημοσιογράφος. Ο φιλόδοξος και «χαρισματικός» Τζέισον είχε μεγάλη όρεξη για δουλειά και έγραφε με πάθος, ευστοχία και άνεση. Όμως, αντί να εργάζεται τίμια, εξαπατούσε την εφημερίδα του και τα εκατομμύρια των αναγνωστών της, κλέβοντας δημοσιευμένα κείμενα συναδέλφων του, έπινοώντας συνεντεύξεις και περιστατικά, και κατασκευάζοντας με πρωτοφανή ευκολία γεγονότα που δεν συνέβησαν ποτέ!

Ο εκδότης των New York Times Άρθουρ Σουλτμπεργκερ κόντεψε να λιποθυμήσει, όταν οι γονείς ενός πεζοναύτη που πολεμούσε στο Ιράκ τηλεφώνησαν στην εφημερίδα για να την ευχαριστήσουν για την «έπιτόπια συνέντευξη» που υποτίθεται ότι πήρε από αυτούς ο Μπλέρ, χωρίς ποτέ να τον έχουν συναντήσει! Λίγο αργότερα μια καλοκάγαθη νοικοκυρά από το Τέξας εξέφρασε τον έντυπωσιασμό της για την παρουσίαση του όμορφου άνθισμένου κήπου της και των κολακευτικών σχολίων για τη γειτονιά της, την όποια υποτίθεται ότι είχε επισκεφθεί ο Μπλέρ, χωρίς ποτέ βέβαια να απομακρυνθεί από τη Νέα Υόρκη!

«Μας την έφερε», δήλωνε απολογητικά ο Σουλτμπεργκερ στο έκτεταμένο άρθρο του της 11/5/2003, με το όποιο ανακοίνωνε στους εκπληκτους αναγνώστες

του ότι ο Τζέισον Μπλέρ «διέπραξε άλλεπάλληλες δημοσιογραφικές άπάτες, καλύπτοντας σοβαρά γεγονότα (...), έπλαθε ιστορίες, έκλεβε δημοσιεύματα άλλων, παραποιούσε στοιχεία, άκόμη και φωτογραφικό υλικό... Πρόκειται για κατάχρηση της έμπιστοσύνης, του άναγνωστικού κοινού, είναι τó χειρότερο πλήγμα στην ιστορία μας» κατέληγε. Πράγματι, άν σκεφθεί κανείς ότι στην τετραετή συνεργασία του με την έφημερίδα ό Μπλέρ έγραψε περισσότερα από 600 άρθρα, δύσκολα θα έντοπίσει στην παγκόσμια ιστορία του Τύπου παρόμοιο συστηματικό φαινόμενο κατασκευασμένων ψευδών γεγονότων και παραπληροφόρησης, και μάλιστα σε μιá έφημερίδα που διαμορφώνει την παγκόσμια κοινή γνώμη!

Παρόμοια κρίση περνά την ίδια περίοδο και μιá άλλη ιστορική έφημερίδα παγκοσμίου άπληχέσεως, ό γαλλικός Monde. «Η κρυφή πλευρά του Monde» έπιγράφεται τó τελευταίο βιβλίο των Πιέρ Πεάν και Φιλίπ Κοέν, που πούλησε σχεδόν 300.000 αντίτυπα την πρώτη εβδομάδα της κυκλοφορίας του! Οί συγγραφείς κατηγορούν την ήγεσία της έφημερίδας ότι χρησιμοποιεί τó κύρος και την έξουσία της έφημερίδας για να έπηρεάσει πολιτικές και οικονομικές εξέλιξεις, στηρίζοντας με άθέμιτα μέσα «ήμετέρους», ύπονομεύοντας έχθρους και άπειλώντας έπιχειρηματίες. Ό Monde χαρακτήρισε με έκτεταμένες άπαντήσεις του τó βιβλίο ως συκοφαντικό και γεμάτο άνακρίβειες και λάθη.

Δυστυχώς όλα αυτά τά περιστατικά άμαυρώνουν την είλικρινή και τίμια εργασία των ύπολοίπων δημοσιογράφων, μπολιάζουν με άμφιβολία τούς άναγνώστες για όσα διαβάζουν και τούς κάνουν να άναρωτιώνται άν θα βρεθούν πνευματικοί άνθρωποι ύψηλού ήθους που θα καθοδηγήσουν με ύψηλό αίσθημα εύθύνης τά διεθνή μέσα ένημερώσεως στόν 21ο αιώνα.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΩΣ ΧΩΡΟΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Η λέξις *μουσειο* προέρχεται από την λέξι Μούσα. Έτυμολογικώς συνδέεται ή λέξι με τίς προστάτιδες τών τεχνών και τής παιδείας. Ιστορικώς ως μουσειά έχαρακτηρίσθησαν «ό ναός τών Μουσών, τó ένδιαίτημα τών Νυμφών, τó σχολείον τέχνης ή ποιήσεως, ή φιλοσοφική σχολή και ή βιβλιοθήκη». Στά χρόνια τής Τουρκοκρατίας πολλά σχολεία ώνομάζοντο έλληνομουσειά. Στην νεωτέρα έποχή ό όρος μουσειο προσέλαβε την σημερινή του έννοια, ως ό χώρος όπου φυλάσσονται σημαντικά έργα τέχνης και έκτίθενται πρós τó κοινό.

Άνά την Έλλάδα ύπάρχουν πάμπολλα μουσειά, τά όποια περιέχουν πραγματικούς θησαυρούς από την παράδοσι και την ιστορία του γένους μας. Πολλά από αυτά δέν είναι παρά άποθηκευτικοί χώροι τών άνασκαφέντων και εύρεθέντων άντικειμένων, έλάχιστα έχουν έκδόσει κάποιον όδηγό με τά εύρήματα τά όποια έκθέτουν και άκόμη πιό όλίγα είναι τά μουσειά, τά όποια λειτουργούν με σύγχρονο τρόπο.

Ό ρόλος τών μουσειών στην σημερινή έποχή είναι διαφορετικός από τó παρελθόν. Ένα σύγχρονο μουσειο α) ύπάρχει για να διαφυλάσσει ένα τμήμα τής πολιτιστικής κληρονομιάς του γένους και τής χώρας μας. Δέν είναι έπιτρεπτό τά άντικείμενα να παθαίνουν φθορές έντός τών μουσειών (συχνά μάλιστα μεγαλύτερες από τίς φθορές που ύπέστησαν στην διάρκεια τώσων αιώνων), ούτε να γίνονται θύματα κλοπής από σπειρες άρχαιοκαπήλων.

β) Ό ρόλος του σύγχρονου μουσειού έπεκτείνεται και πέραν τής διαφυλάξεως τών άντικειμένων του τó μουσειο ύποστηρίζει πλέον την έπιστημονική έρευνα. Ό χώρος του άνοίγεται στους έπιστήμονες - έρευνητές τών διαφόρων ειδικοτήτων, οι όποιοι μέσα από τά μνημεία του μουσειού προωθούν την έπιστημονική γνώσι. Και έπιστημονική έρευνα σήμερα σημαίνει την δυνατότητα να χρησιμοποιή ό έπιστήμων

καί τις νέες τεχνολογίες (ύπολογιστές, διαδίκτυο, ψηφιακούς δίσκους), οί όποίτες πρέπει νά υπάρχουν στό μουσείο.

γ) Ένας τρίτος πολύ σημαντικός ρόλος τοῦ συγχρόνου μουσείου εἶναι ὁ εκπαιδευτικός. Τά μουσεῖα μετατρέπονται σέ αἴθουσες ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἀπό τοὺς μουσειοπαιδαγωγούς ἢ ἀπό τοὺς ἐπιμορφωμένους ἐκπαιδευτικούς. "Ολοι θυμόμαστε ἀπό τὰ μαθητικά μας χρόνια τις μαζικές ἐπισκέψεις μας σέ μουσεῖα καί ἀρχαιολογικούς χώρους, ὅπου συναγωνιζόμασταν ποῖος θά ἐξέλθῃ πρῶτος! Τά σύγχρονα μουσεῖα δὲν ἐπιτρέπουν τὴν εἴσοδο πολλῶν μαθητῶν ταυτοχρόνως καί μάλιστα κλείνουν ραντεβού γιὰ τὴν ἐπίσκεψι ἑνὸς μικροῦ ἀριθμοῦ μαθητῶν (20 - 30) στοὺς ὁποίους μὲ κατάλληλα πρόσωπα γίνεται ξενάγησις καί ἐκπαιδεῖσις στὸν χώρο τοῦ μουσείου, ἢ ὅποια μπορεῖ νά διαρκέσῃ καί ἕνα ὀλόκληρο πρωινό. Ἡ ἐπίσκεψις στό μουσεῖο δὲν εἶναι πλέον χάσιμο μαθήματος, ἀλλὰ ἕνα ἄλλου εἴδους μάθημα, ἐποπτικό καί ἐλκυστικό γιὰ τὸν μαθητή, στό ὁποῖο συνδέει τις γνώσεις τοῦ σχολείου μὲ τὰ ἐκθέματα καί τοὺς θησαυροὺς τοῦ μουσείου. Μέσα ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικά προγράμματα τῶν μουσειῶν γίνεται ἡ προσπάθεια νά ἀποκτήσῃ ὁ μαθητὴς μίαν ἄλλη θεώρησι γιὰ τὰ μνημεῖα τοῦ παρελθόντος, εἴτε αὐτὰ ποὺ φυλάσσονται καί προβάλονται στὰ μουσεῖα, εἴτε αὐτὰ ποὺ παραμένουν μέσα ἢ ἔξω ἀπὸ τοὺς οἰκιστικούς χώρους. Ἄλλὰ τὸ μουσεῖο ἐκπαιδεύει καί τὸν ἐνήλικο ἐπισκέπτη μέσα ἀπὸ τὴν προσεγμένη παρουσίᾳ τῶν ἀντικειμένων του. Οἱ χώροι προβολῆς βίντεο, ἢ ὑπαρξίς ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν, ἢ αὐτόματος ξενάγησις μὲ εἰδικὰ ἀκουστικά, ἢ ξενάγησις καθ' ὀμάδας ἀπὸ ἐπιμελητὲς τοῦ μουσείου, τὰ δελτία τύπου, τὰ ἀφιερῶματα στίς ἐφημερίδες καί ἡ ἔκδοσις πολυτελῶν τόμων, εἶναι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τρόπους ποὺ χρησιμοποιοῦν τὰ μουσεῖα γιὰ νά ἐκπαιδεύ-

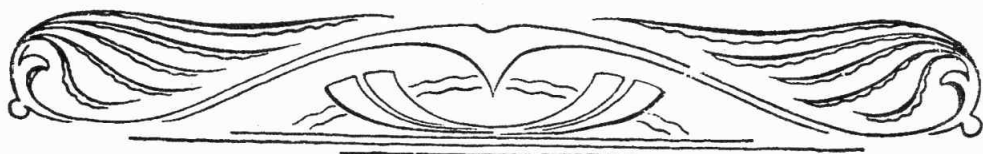
σουν τὸ κοινὸ τῶν ἐνηλίκων.

δ) Τὸ σύγχρονο μουσεῖο ἀναλαμβάνει καί ἕνα ρόλο ἐπικοινωνιακό. Τὸ ἴδιο τὸ μουσεῖο ὀργανώνει ἢ συνδιοργανώνει παρουσιάσεις βιβλίων, προσφέρει τοὺς χώρους καί τὴν ὑποδομὴ του σέ κοινοφελεῖς ὀργανώσεις καί στὴν προβολὴ περιοδικῶν ἐκθέσεων. Διαμορφώνει κάποιον χώρο του σέ καφετέρια ἢ ἐστιατόριο ὄχι μόνον γιὰ τοὺς ἐπισκέπτες τοῦ μουσείου, ἀλλὰ καί γιὰ νά γίνεται τόπος συναντήσεως τῶν φιλοτέχνων. Ἰδρύεται Σύλλογος Φίλων τοῦ συγκεκριμένου μουσείου γιὰ τὴν καλύτερα προβολὴ καί διαφήμισί του μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τῆς παιδείας καί τῶν τεχνῶν.

ε) Ένας ρόλος τοῦ συγχρόνου μουσείου εἶναι ὁ ἐμπορικός. "Όσο κι ἂν ξενιζόμαστε ἕνα σύγχρονο μουσεῖο πρέπει νά λειτουργῇ καί ὡς ὑγιῆς ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις. Οἱ ἐπεκτάσεις καί ὁ ἐκσυγχρονισμὸς του ἀπαιτοῦν πολλὰ χρήματα καί γι' αὐτὸ στὰ μουσεῖα λειτουργοῦν πωλητήρια, στὰ ὅποια μπορεῖ νά ἀγοράσῃ κάποιος ἀντίγραφα τῶν ἐκθεμάτων του, βιβλία ποὺ ἀναφέρονται στὰ ἐκθέματα ἢ γενικὰ βιβλία τέχνης, μικροαντικείμενα καί εἶδη δώρων. Σημαντικὰ ἔσοδα προσφέρουν καί οἱ ψηφιακοὶ δίσκοι μὲ τὰ ἐκθέματα τοῦ μουσείου.

Ἡ πολὺπλευρος ἀποστολὴ τῶν μουσειῶν στίς σημερινὲς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας ἀπαιτοῦν ἕνα ἐκπαιδευμένο καί μὲ διάθεσι ἐργασίας προσωπικό. Ἰδιαιτέρως ὁ Διευθυντὴς ἑνὸς μουσείου θά πρέπει νά ἔχῃ ὀράματα καί γνώσεις γιὰ νά μπορέσῃ νά ἐκσυγχρονίσῃ τὸ μουσεῖο καί νά τὸ καταστήσῃ βιώσιμο. (Ἐνδιαφέρουσες ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι οἱ ἀπόψεις τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ καί Χριστιανικοῦ Μουσείου δρος Δημητρίου Κωνσταντίου, ποὺ δημοσιεύθηκαν στὴν *Καθημερινή* 4.5.2003 μὲ τίτλο «Τὰ μουσεῖα πρέπει νά αὐτονομηθοῦν»).

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

(Συνέχεια από τὰ προηγούμενα)

Franz Schubert (1797 - 1828)

Ὁ μεγάλος αὐτὸς συνθέτης ποὺ πέθανε μόλις 31 ἐτῶν, μεταξύ τῶν πολλῶν θρησκευτικῶν του ἔργων ποὺ ἔγραψε, συνέθεσε καὶ τὸ πασίγνωστο Ave Maria (Χαῖρε Μαρία). Σχετικὰ μὲ αὐτὴ τὴ σύνθεση ὁ Σούμπερτ ἔγραφε σ' ἓνα γράμμα πρὸς τὸν πατέρα του.

«...Ὅλοι ἐκπλήσσονται πολὺ μπροστὰ στὸ γεγονός ὅτι σάθηκα ἱκανὸς νὰ ἐκφράσω μιὰ τόσο εἰλικρινὴ εὐλάβεια μέσα σ' ἓναν ὕμνο πρὸς τὴν Παρθένο Μαρία, ἓναν ὕμνο ποὺ, ὅπως φαίνεται, κυριεῦει τὸ πνεῦμα τοῦ καθενὸς καὶ ἐμπνέει συναισθήματα θρησκευτικῆς εὐσέβειας. Πιστεύω ὅτι αὐτὸ βασίζεται στὸ γεγονός ὅτι ἐγὼ ποτὲ δὲν ἀναγκάστηκα νὰ εἶμαι εὐλαβὴς καὶ δὲν ἔχω ποτὲ συνθέσει ὕμνους καὶ προσευχές, παρὰ μόνο ὅταν αισθανόμουν ἐνστικτωδῶς ἐμνευσμένος ἀπὸ ἓνα εἰλικρινὲς θρησκευτικὸ συναίσθημα...»

Felix Mendelssohn - Bartholdy (1809 - 1847)

Ἡ θρησκευτικὴ ἐξέλιξη τοῦ Μέντελσον εἶναι ἰδιόρρυθμη. Προέρχεται ἀπὸ ἑβραϊκὴ οἰκογένεια καὶ γεννιέται μέσα στὴν ἑβραϊκὴ θρησκεία. Ἐν τούτοις, στὰ ἐπτὰ του χρόνια ὁ πατέρας του βάζει νὰ τὸν βαπτίσουν σύμφωνα μὲ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία (Λουθηρανικὴ). Χρειάζεται ἐξάλλου νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Μέντελσον ἔκανε τὴν προσωπικὴ του ἐπιλογή, ἀφοῦ, ἂν καὶ ἄλλαξε θρησκεία ἐξαιτίας τοῦ πατέρα του, ἔγινε ἓνας πεπεισμένος χριστιανός: ἔλαβε πολὺ

σοβαρὰ ὑπόψη του τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ πίστη του ὑπῆρξε εἰλικρινὴς καὶ συνεπής. Ἡ γαλήνη καὶ ἡ χαρὰ ἔγιναν σταθερὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ζωῆς του καὶ τῆς τέχνης του. Τὰ ἔργα του μὲ θρησκευτικὸ θέμα δὲν ὑπῆρξαν περιστασιακὲς συνθέσεις, ἀλλὰ αὐθεντικὲς ἐκφράσεις πίστεως. Πολὺ ὠραῖο εἶναι τὸ ὄρατόριο *Ἠλία*, ἔργο 70, ἀφιερωμένο στὸν προφήτη Ἠλία, μιὰ ἀπὸ τίς σημαντικότερες μορφές τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Θαυμάσιο ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ ὄρατόριο *Παῦλος*, ἔργο 36, ἀφιερωμένο στὸν ἀπόστολο τῶν Ἐθνῶν, Παῦλο, ἓναν ἀκέραιο Ἑβραῖο, ποὺ ἔγινε φλογερὸς χριστιανὸς μέσα ἀπὸ μιὰ ἐπίπονη πορεία πίστεως καὶ ὁ ὁποῖος προσεγγίζοντας τὴ χριστιανικὴ πίστη ἔνωσε καθαρὰ ὅτι δὲν ἔχασε τίποτα ἀπὸ τὴν πίστη τῶν πατέρων του ἀλλὰ ἀντίθετα βρῆκε τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐκπλήρωσή της. Αὐτὴ ἡ θρησκευτικὴ πορεία τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἰδιαίτερα ἐνέπνευσε καὶ συγκίνησε τὸν Μέντελσον στὴ σύνθεση τοῦ ὁμώνυμου ὄρατορίου του.

Σ' ἓνα γράμμα του, τὸ 1837, γράφει ὁ Μέντελσον, ὅτι ὅταν ἔφθανε κάπου, τοῦ ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ἐφοδιαστῆ μὲ ἓνα πιάνο καὶ μιὰ Βίβλο! Ὁ Μπερλιόζ ἓνας ἐπίσης μεγάλος συνθέτης, ὁ ὁποῖος πάντα θαύμαζε τὴ μεγαλοφυΐα τοῦ φίλου του Μέντελσον, κι αὐτὸς εἶχε ἐντυπωσιαστῆ ἀπὸ τὴν πίστη τοῦ Φέλιξ καὶ τὴν προσήλωσή του στὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη.

(Συνεχίζεται)

ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΣ

Στή μουσική επικαιρότητα αυτού του μήνα ξεχωρίζει η καλαισθητή έκδοση του Όρατορίου «ό Κοινωνικός» από τις εκδόσεις της «Ζωής», η οποία κυκλοφόρησε πριν από λίγες εβδομάδες.

Όπως είναι γνωστό, το ποίημα «ό Κοινωνικός», το όποιο είναι η έβδομη από τις οκτώ ώδες που απαρτίζουν το μεγάλο έργο «Όδη του Άγαπητού», γράφτηκε από τον Γ. Βερίτη στα τέλη της Κατοχής, και αναφέρεται στην αναγεννητική δύναμη του μυστηρίου της Θείας Εύχαριστίας, αποτελεί δέ ένα από τα κορυφαία δείγματα της χριστιανικής ποίησης του 20ού αιώνα. Χαρακτηριστικό απόσπασμα, στο όποιο περικλείεται όλη η γιορτινή ατμόσφαιρα και η δύναμη του ποιήματος, είναι το παρακάτω:

*Πάσχα θά κάμω πάλι σήμερα,
κι' είν' ή λαχτάρα μου μεγάλη!
Πάσχα θά κάμω πάλι σήμερα,
γιατί θά κοινωνήσω πάλι.*

Η έκδοση συνοδεύεται από ψηφιακό δίσκο (CD), στον όποιο περιλαμβάνεται ολόκληρος «ό Κοινωνικός» σε έμπνευσμένη μελοποίηση της Έλένης Οικονομοπούλου (1949).

Τό Όρατόριο αυτό είναι μια σύνθεση για μικρό όρχηστρικό σύνολο, σολίστ (δυό γυναικείες φωνές - σοπράνο και μέτζο σοπράνο) και γυναικεία χορωδία. Ό χαρακτήρας του έργου είναι διαλογικός και

συχνά έπικός.

Η έμπνευσμένη συνθέτρια, ή όποία διευθύνει σ' αυτή την έρμηνεία τό μικρό όρχηστρικό σύνολο, καθώς και τή χορωδία της Άδελφότητας «Ευσέβεια» με τις δυό εξαιρετικές σολίστ (Θεοπίστη Μαραντίδου και Μαρία Άδάμη), υπήρξε μια απ' τις σημαντικότερες έλληνίδες συνθέτριες της μεταπολεμικής γενιάς. Αυτό εξάλλου είναι προφανές από τις πρώτες νότες των έργων της. Συνθεσιακά, γράφει δυτικότεροπα, έπηρεασμένη απ' τούς μεγάλους συνθέτες του 19ου και 20ού αιώνα, αλλά με ένα έντελώς προσωπικό ιδίωμα που τή χαρακτηρίζει.

Όλο και περισσότεροι σύγχρονοι έλληνες μουσικοί έρμηνευτές και μελετητές ανακαλύπτουν και εκτιμούν τό μουσικό ταλέντο της Έλένης Οικονομοπούλου ως μεγάλης συνθέτριας. Όπως έγραψε ή Σοφία Σπανούδη «κάποιες στιγμές διακατέχεται από μετοπενικήσ συλλήψεως έμπνευση» και ό μαέστρος Άντώνης Κοντογεωργίου τονίζει, «ή μελωδική της ευρηματικότητα είναι αξιοσημείωτη στην καθαρότητά της, ή αρμονική γλώσσα ντύνει άβιαστα και πολύ άδολα τό μελωδικό ύλικό».

Η πνευματική και ήθική δύναμη της ποίησης και της μουσικής σ' αυτό τό έργο, έξυψώνουν τον άνθρωπο σε σύράνιες σφαιρες, χαρίζοντας του παράλληλα μοναδικές στιγμές πνευματικής εύφροσύνης.

Α. Γ.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαίον περιοδικόν. Κυκλοφορεί τήν 1ην έκαστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Άκτινες», όδός Καρύστη 14, 105 61 Άθήναι, Τηλ. 3235-023. Εκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ίατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Άθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ίπποκράτους 189, 114 72 Άθήναι. Τιμή τεύχους € 0,90. Έτησία συνδρομή, έσωτερικού € 9, έξωτερικού 30 \$ U.S.A. Η διευθυνσις επιφυλάσσει εις έαυτήν τό δικαίωμα να μη δημοσιεύη ή να συντέμνη κατά τήν κρίσιν της οίονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ή μη, δέν επιστρέφονται. Άναγγελία έντύπων έν γένει και βιβλιοκρισία δέν δημοσιεύονται.

Τόπος έκδόσεως Άθήναι, Ίούνιος 2003

Ἐκδόσεις
ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»
ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Ἐπιμέλεια: Ἀναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδοῦλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπό τίς εκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

- **Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ**
Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας
- **ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ**
Ἰγνάτιος Λαμπρόπουλος
- **Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ**
Ἀλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

***

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

*

**ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

***

Ἐκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283